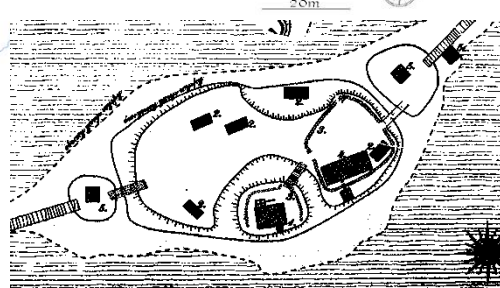
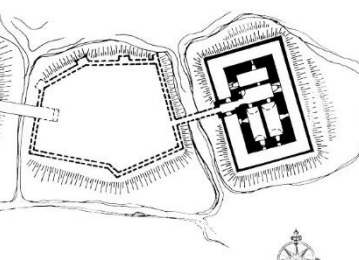
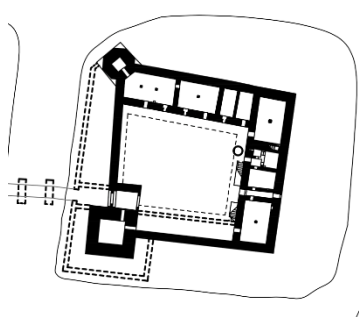
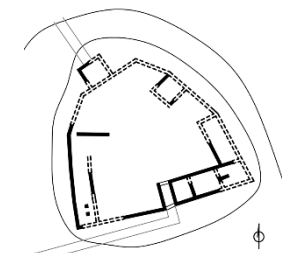
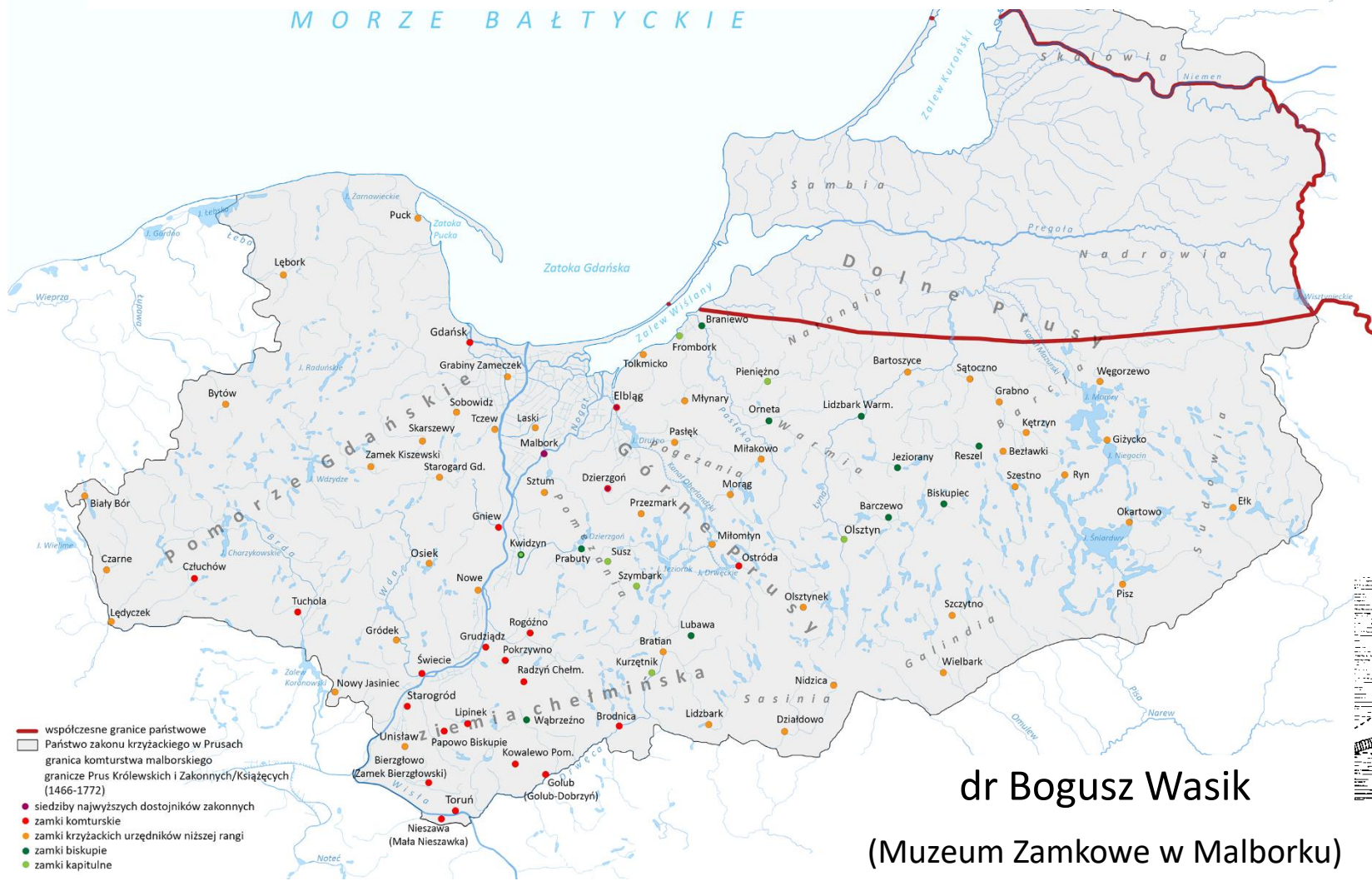
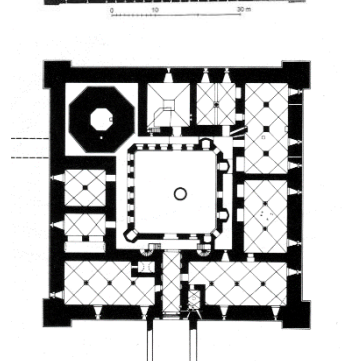
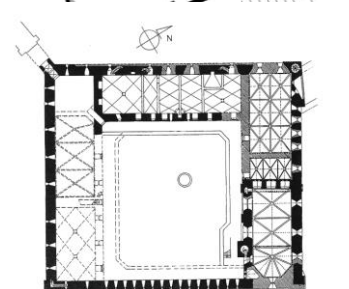

Zamki krzyżackie w Prusach - typy architektoniczne i funkcjonalne

dr Bogusz Wasik

(Muzeum Zamkowe w Malborku)

Co to jest „zamek”?

Bohdan Guerquin, *Zamki w Polsce*, Warszawa 1984:

„zamek” to zespół elementów warownych i budynków mieszkalnych powiązanych w zamknięty obwód obronny, zespół który powstał w ustroju feudalnym jako ośrodek władzy książęcej, siedziba możnowładcy, siedziba rycerza lub placówka militarna. Zasadniczą cechą takiego zespołu stanowi zamknięty obwód obronny, początkowo w postaci wałów lub konstrukcji drewniano-ziemnej, a w następnych okresach mury mury.

Pod pojęciem zamku kryje się [...] założenie obronne posiadające mury mury obwód obronny i również mury mury, budynek mieszkalny (dom wielki, inaczej kamienicę wielką/pańską lub wieżę mieszkalną) – główny budynek zamku, stanowiący zarazem mieszkanie właścicieli

Pankowski B., *Stan badań archeologicznych nad średniowiecznymi zamkami dawnego województwa sandomierskiego*, Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego, t. 30 (2009), s. 63–142.

Leszek Kajzer, *Zamki i społeczeństwo. Przemiany architektury i budownictwa obronnego w Polsce w X-XVIII wieku*, Łódź 1993:

pojęcia „zamek” nie ma potrzeby ograniczać do budowli murowanych. Nazwę tę stosować należy do obiektów o walorach obronno-mieszkalnych (także o funkcjach gospodarczych i administracyjnych), związanych z określonym etapem rozwoju społecznego.

współcześni traktowali drewniane obiekty wznoszone na sztucznych kopcach jako „prawdziwe zamki”. [...] Być może słowo „zamek” trzeba traktować całkowicie umownie – jako ufortyfikowane zabudowania.

Anna Marciniak-Kajzer, *Gródki stożkowate czy zamki typu „motte”*, *Archaeologia Historica Polona*, t. 26 (2018), s. 59-70.

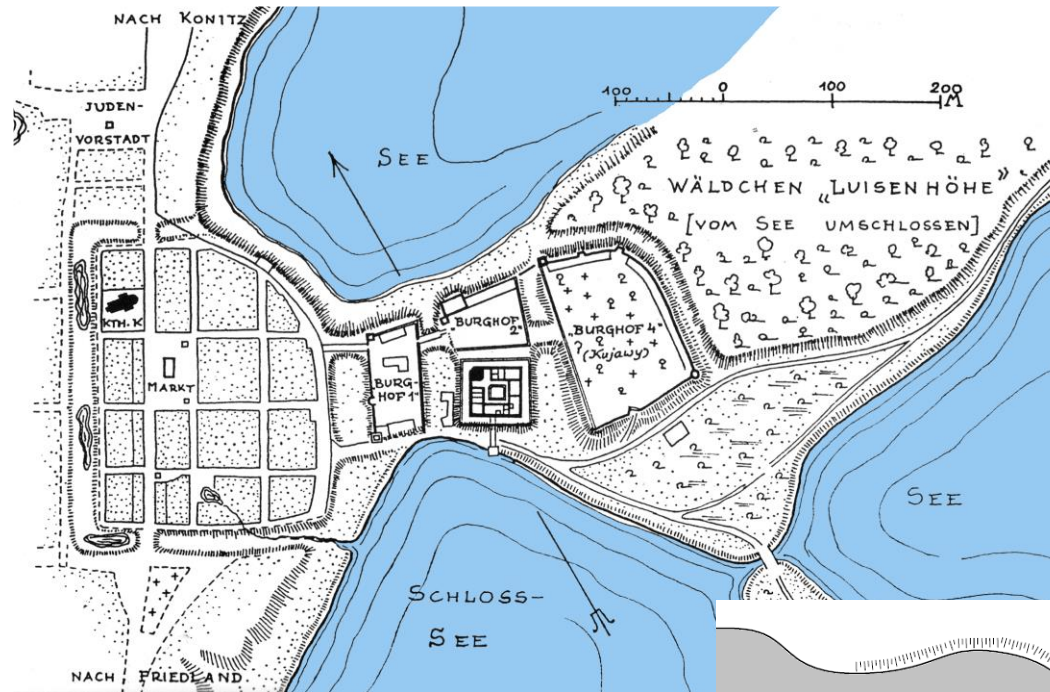
Podział zamków według rzeźby terenu

1. nizinne

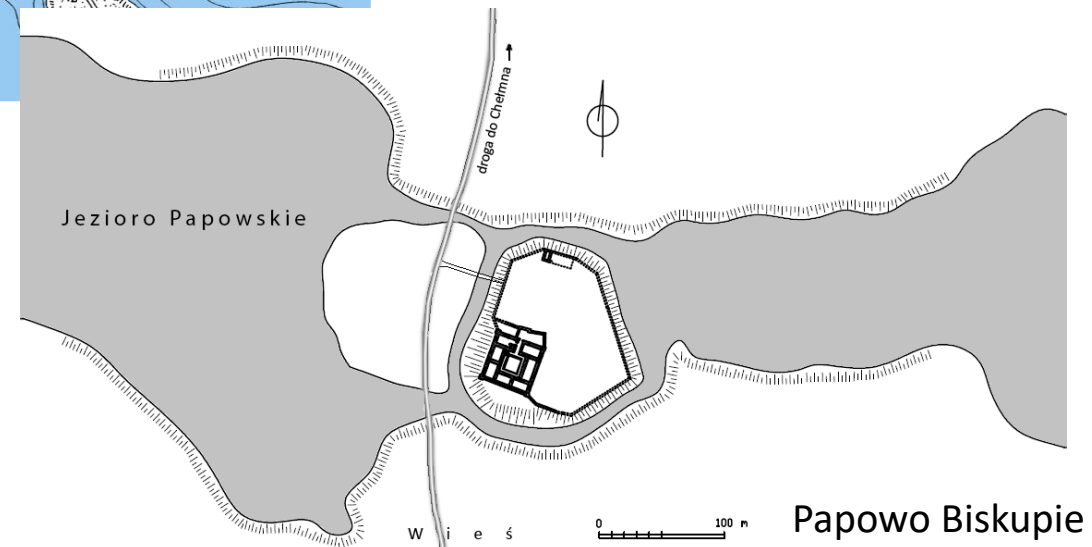
2. wyżynne/górskie

Podział zamków według rzeźby terenu

1. nizinne
  - 1.1. moczarowe
  - 1.2. przesmykowe
  - 1.3. półwyspowe
  - 1.4. wyspowe
2. wyżynne/górskie

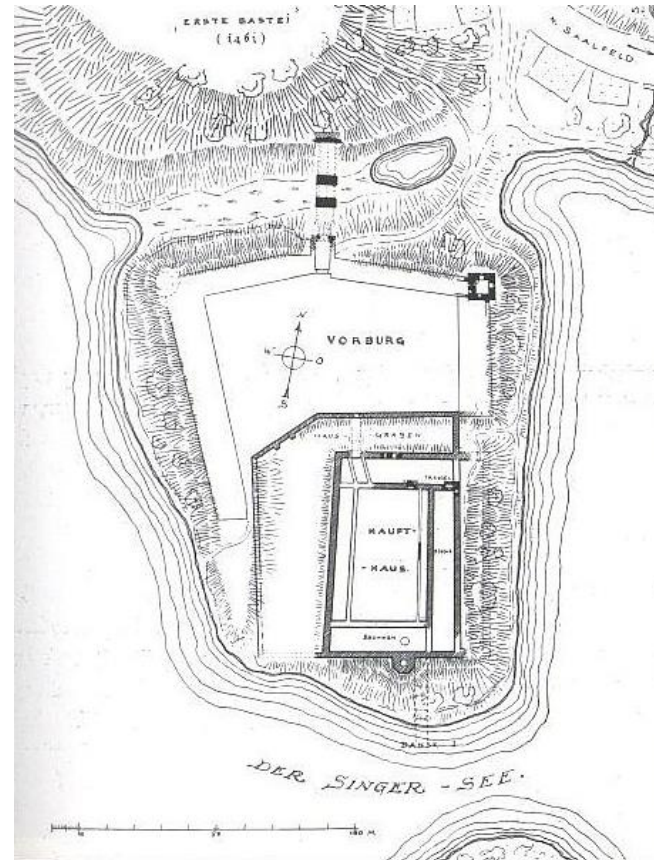

Człuchów

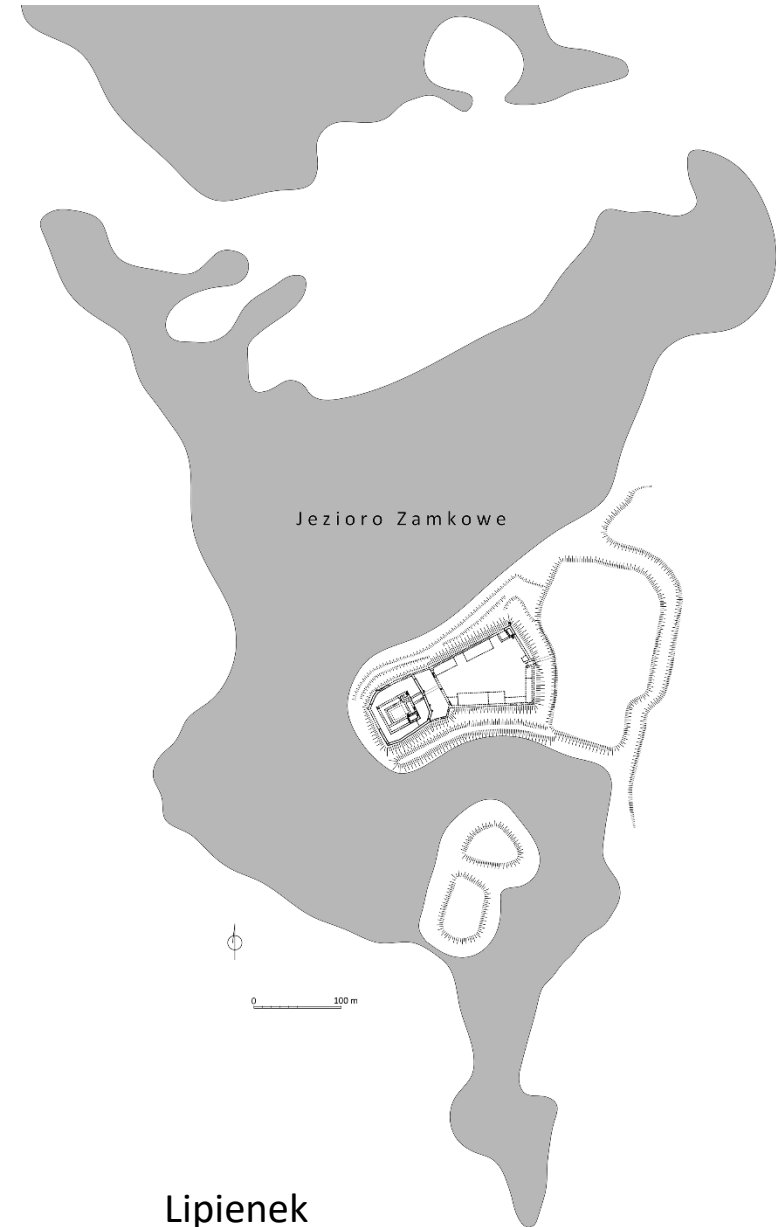

Podział zamków według rzeźby terenu

1. nizinne
  - 1.1. moczarowe
  - 1.2. przesmykowe
  - 1.3. półwyspowe
  - 1.4. wyspowe
2. wyżynne/górskie

Przezmark

Lipienek

1. nizinne

1.1. moczarowe

1.2. przesmykowe

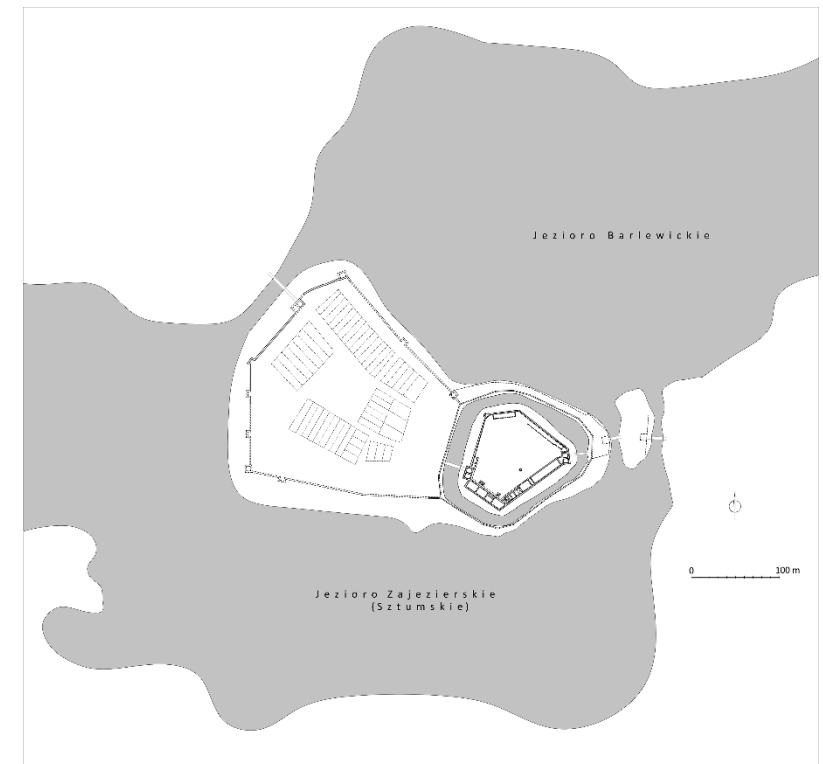
1.3. półwyspowe

1.4. wyspowe

2. wyżynne/górskie

Ełk

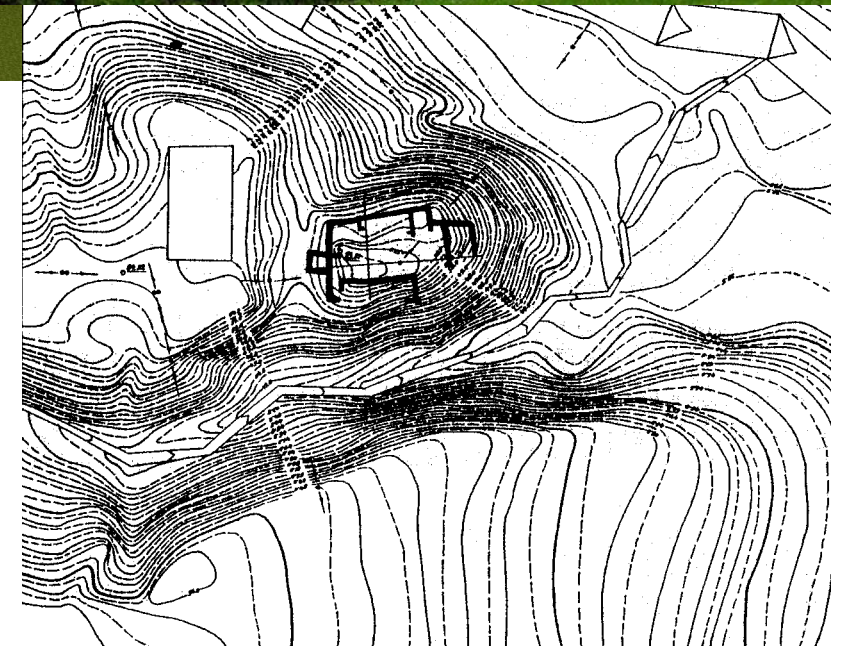
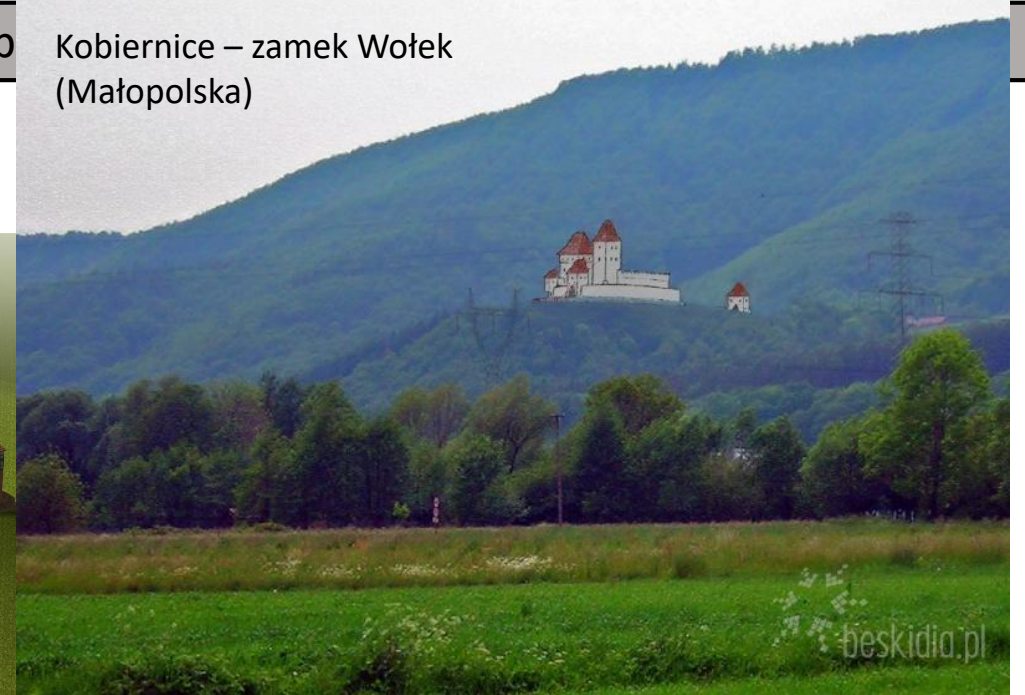

Sztum

- 1. nizinne
  - 1.1. moczarowe
  - 1.2. przesmykowe
  - 1.3. półwyspowe
  - 1.4. wyspowe
- 2. wyżynne/górskie
  - 2.1. cyplowe
- 3. skarpowe

Unisław

Gródek

Podział zamków według rzeźby terenu

1. nizinne

1.1. moczarowe

1.2. przesmykowe

1.3. półwyspowe

1.4. wyspowe

2. wyżynne/górskie

2.1. cyplowe

3. skarpowe

Chęciny
(Małopolska)

Bezdez
(Czechy)

1. nizinne

- 1.1. moczarowe
- 1.2. przesmykowe
- 1.3. półwyspowe
- 1.4. wyspowe

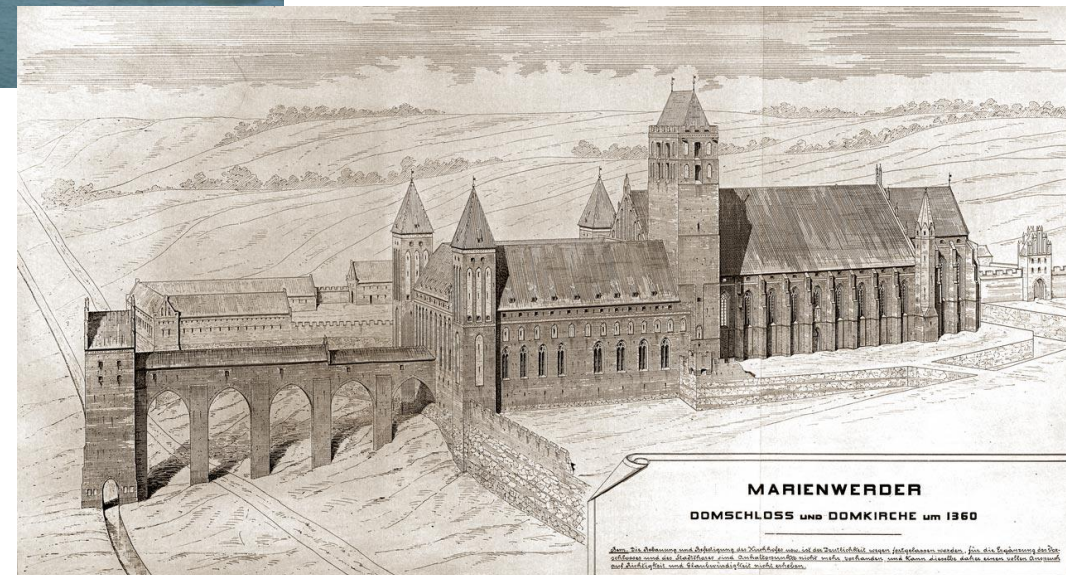
2. wyżynne/górskie

- 2.1. cyplowe

3. skarpowe

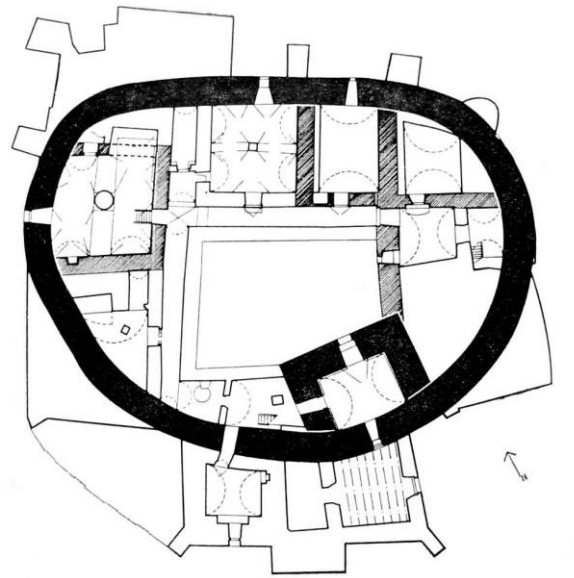
Grudziądz

Kwidzyn

1. nieregularne

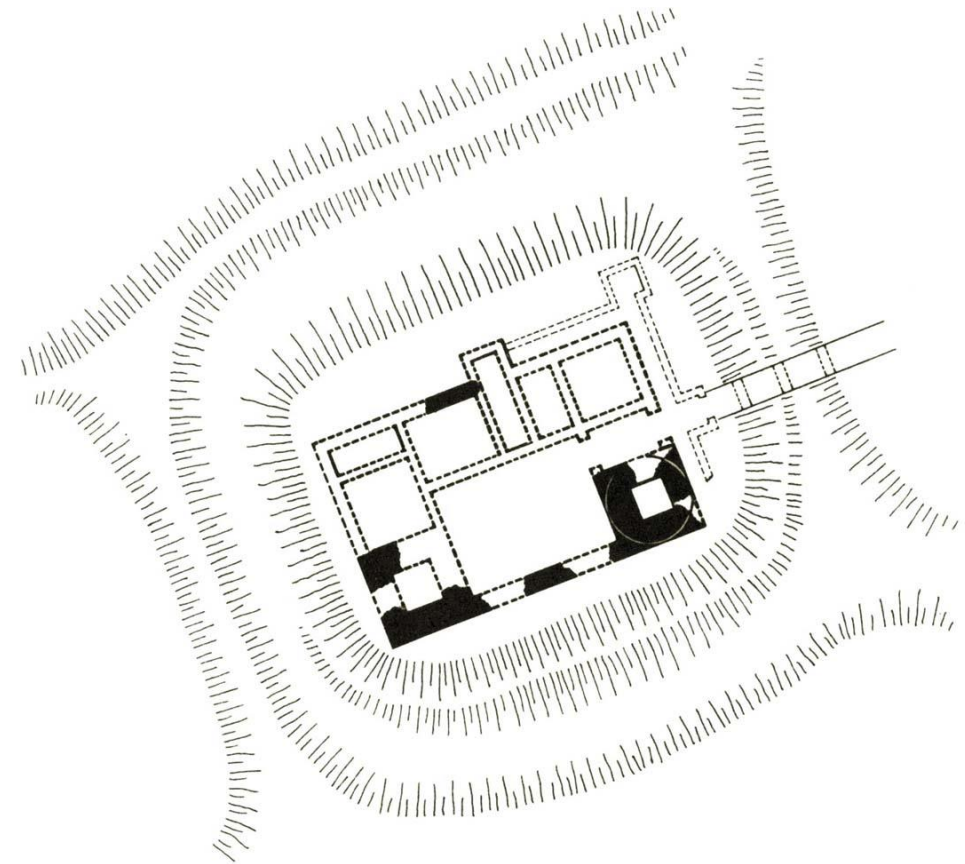
2. regularne

— XIII w.
— XIV w.
— mury młodsze

0 5 10m

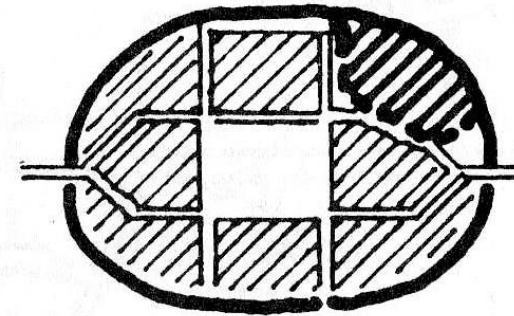
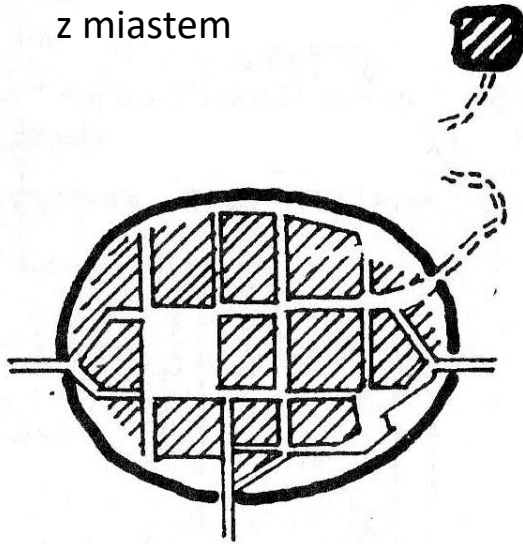
Kurozwęki
(Małopolska)

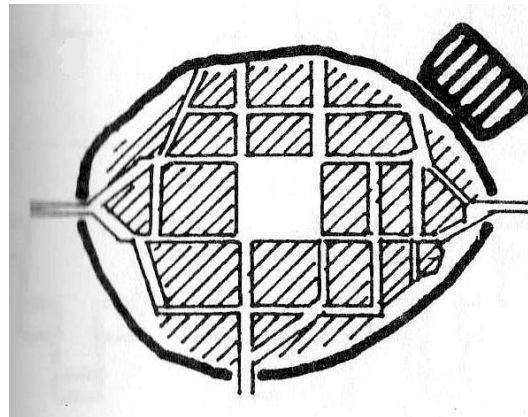
Lanckorona
(Małopolska)

Podział zamków według usytuowania względem miasta

Zamek niesprężony –
z miastem

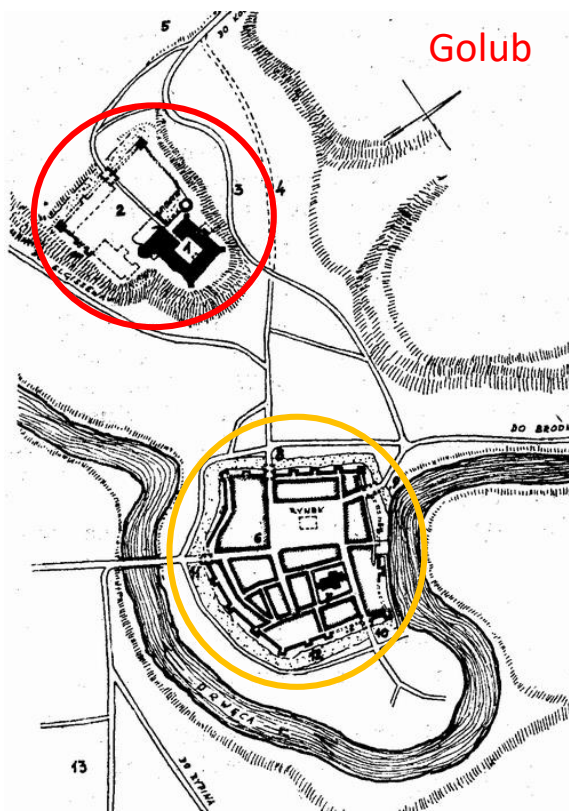
Zamek w obrębie
fortyfikacji miejskich

Zamek sprężony z miastem

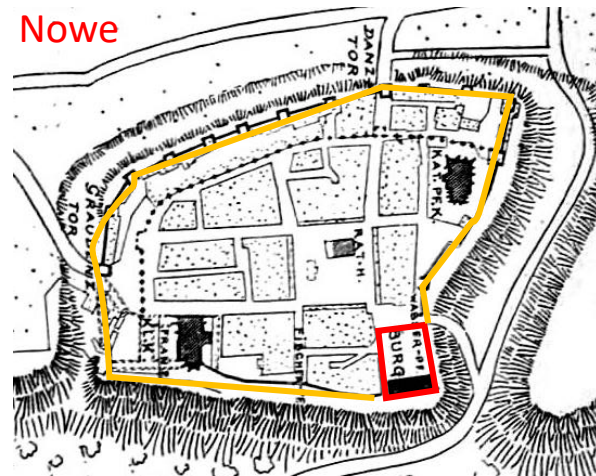
Podział zamków według usytuowania względem miasta

Zamek niesprężony
z miastem

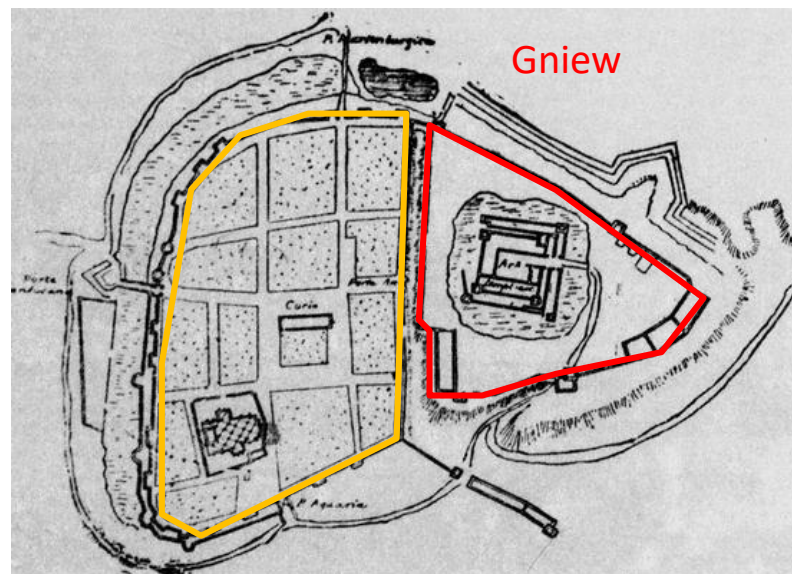
Golub

Zamek sprężony
z miastem

Nowe

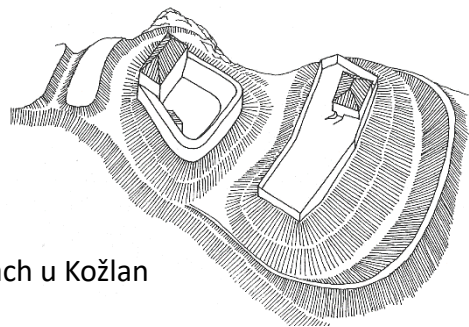
Zamek w obrębie
fortyfikacji miejskich

Gniew

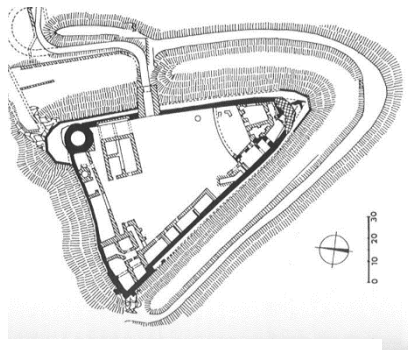
Przykład typologii zamków w Czechach

1. Zamki typu przejściowego

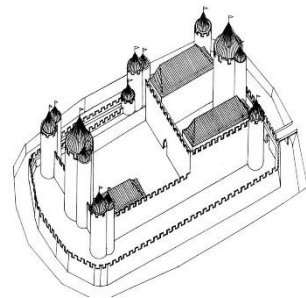
Angerbach u Kožlan

2. Zamki z obwodową zabudową

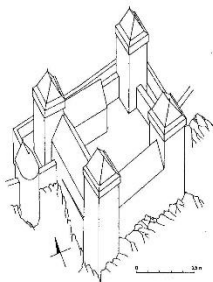
Lichnice

3. Francuski kasztel

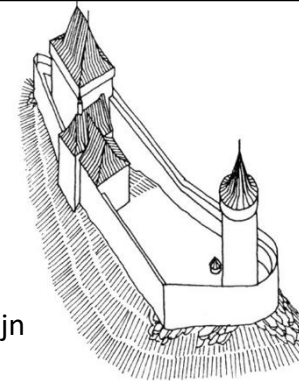
Konopište

4. Środkowoeuropejski kasztel

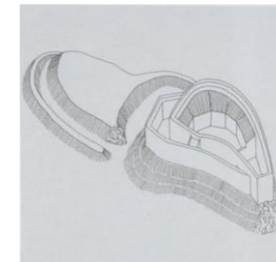
Kadaň

5. Zamki bergfridowe

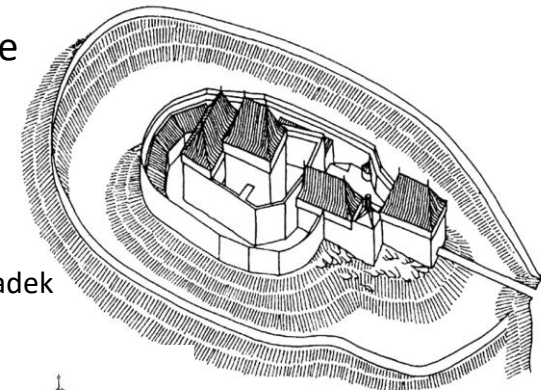
Hasištejn

6. Zamki bezwieżowe

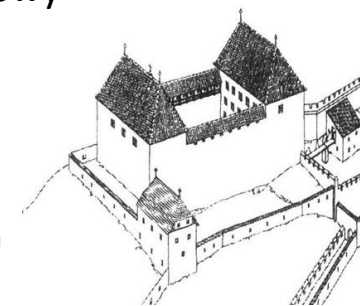
Rychvald

7. Zamki donżonowe i blokowe

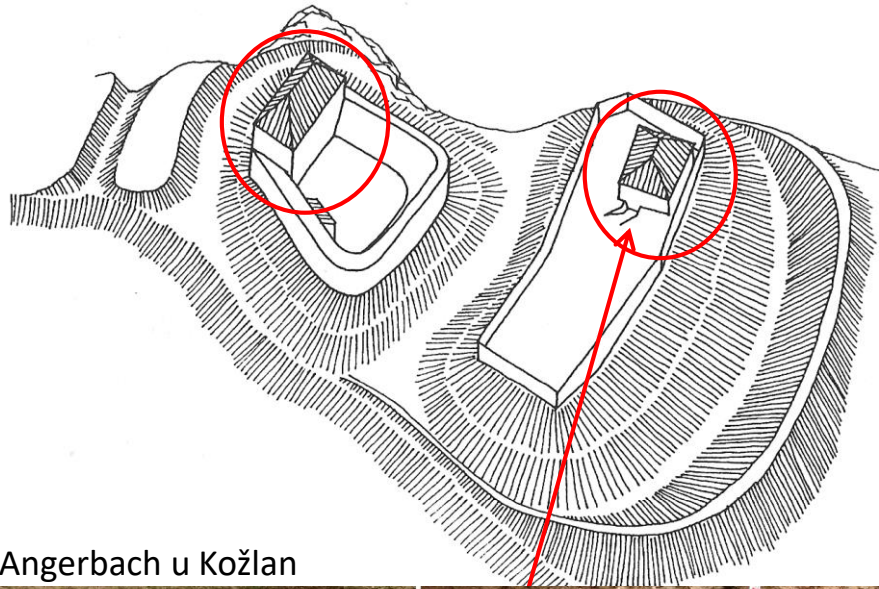
Kozi Hradek

8. Zamek dwudomowy

Maidstejn

Zamki drewniano-ziemne, zamki typu przejściowego i kolonizacyjnego

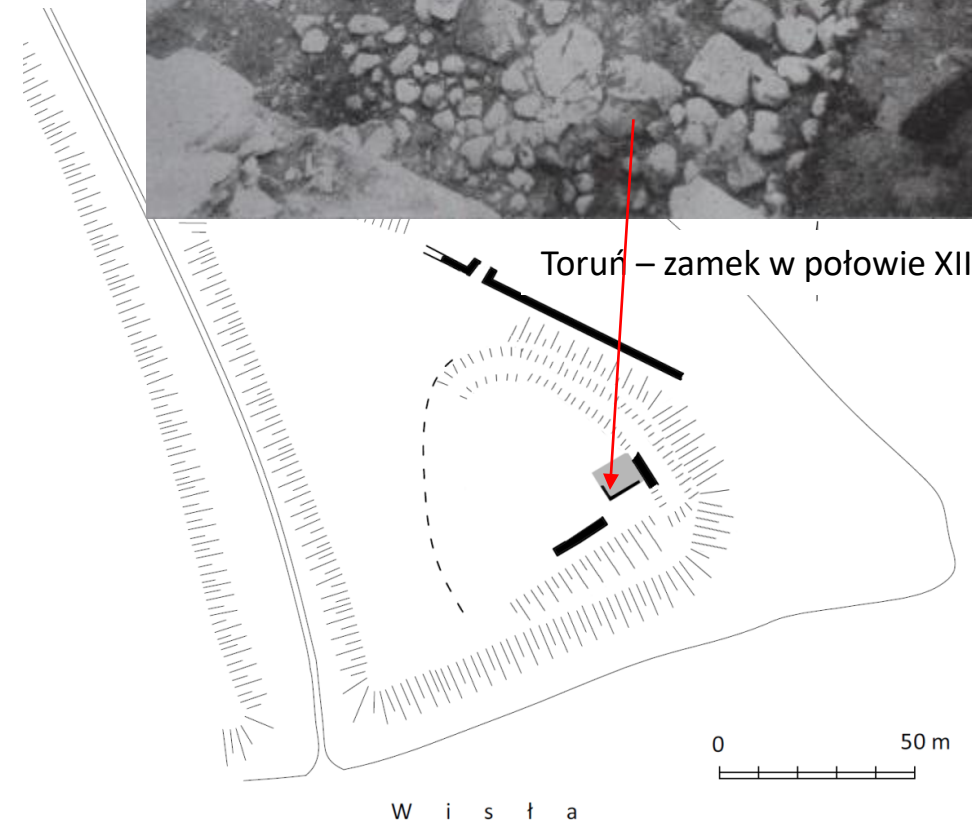

Angerbach u Kožlan

vačov
profil wału ziemnego

Unistaw – wał ziemny
(4. ćw. XIII w.)

Toruń – zamek w połowie XIII w.

0 50 m

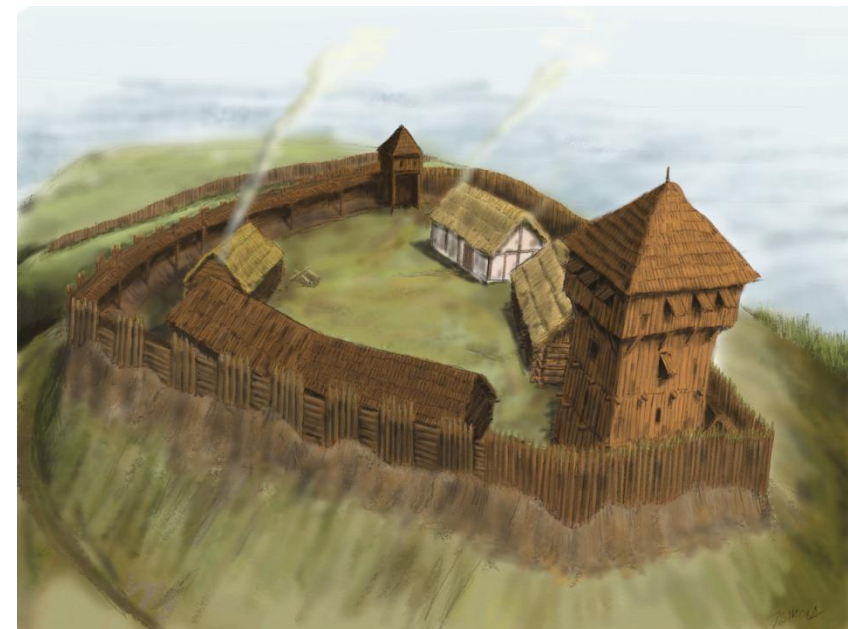
W i s ł a

Podział siedzib drewniano-ziemnych według Leszka Kajzera

- a) gródki „stożkowate” – *motte* – drewniana wieża mieszkalna stojąca na stożkowatym kopcu,
- b) na dużym, płaskim i niewysokim (1–2 m) nasypie znajdował się dwór i budynki gospodarcze
- c) „dwór za wałem”, w którym podstawową linię obrony tworzył dookolny wał ziemny ograniczający mały dziedziniec, na którym stał dom wieżowy lub niski (dwór), a w przypadku większych rozmiarów majdanu również inne zabudowania.

Plemięta

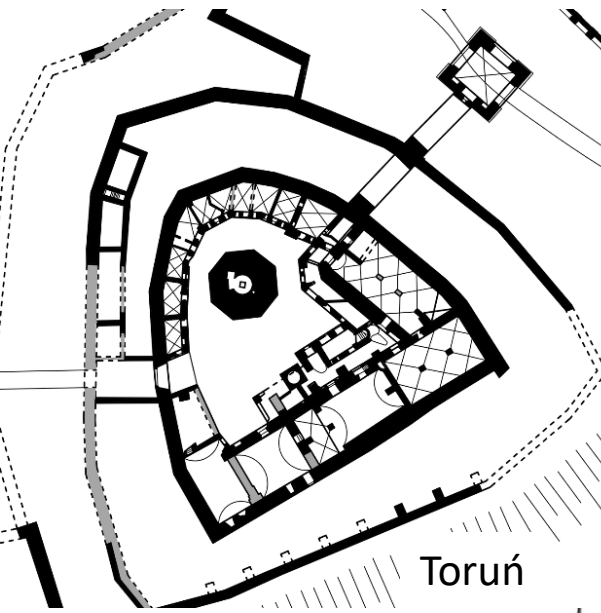

Raciąż

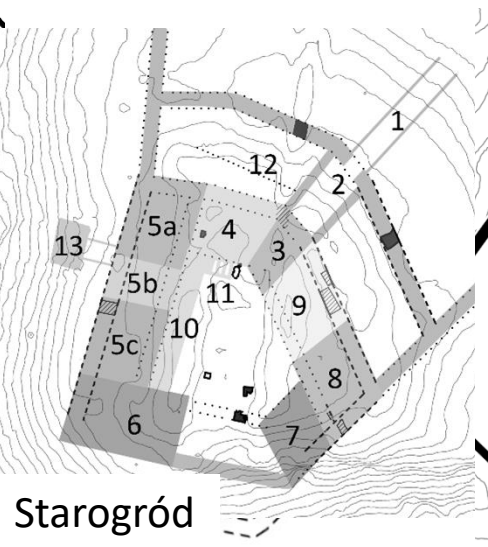
Zamki nieregularne

Morze Bałtyckie

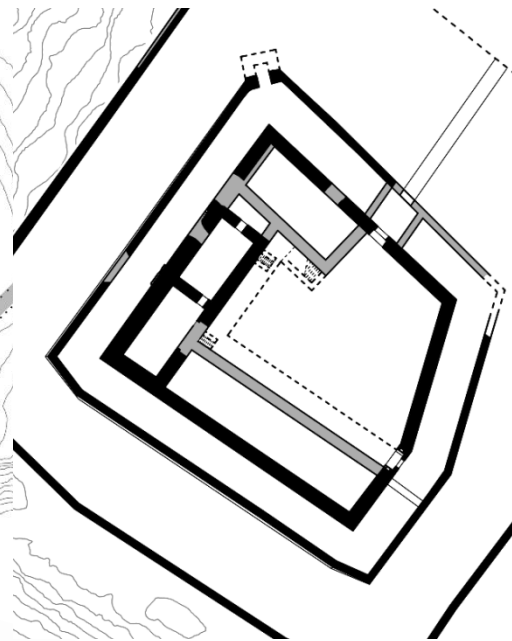
Pierwsze murowane zamki komturskie budowane między ok. 1250-1280

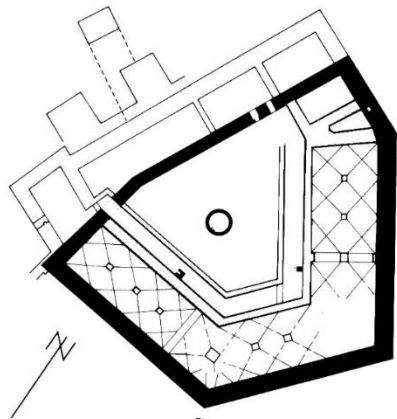
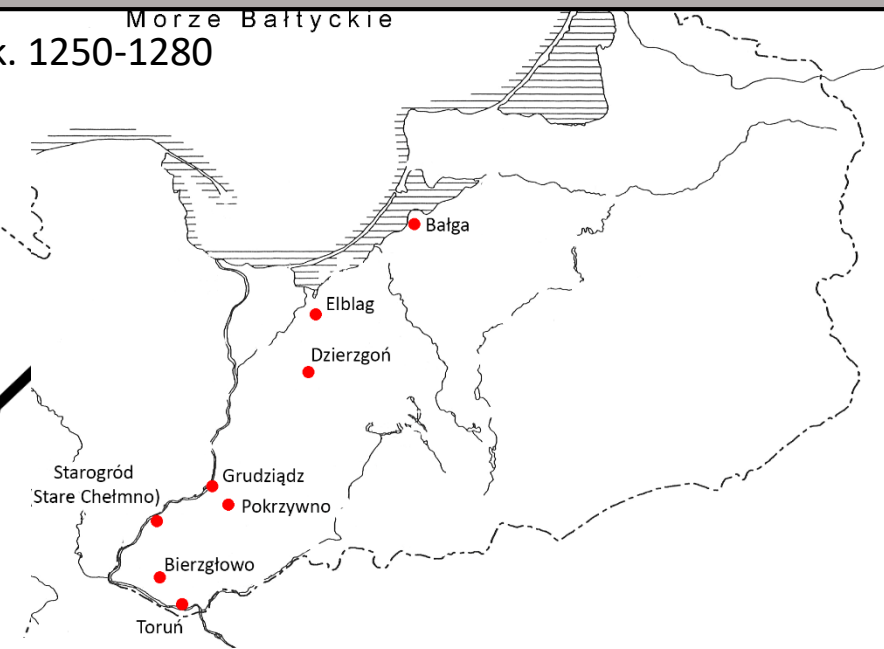
Toruń

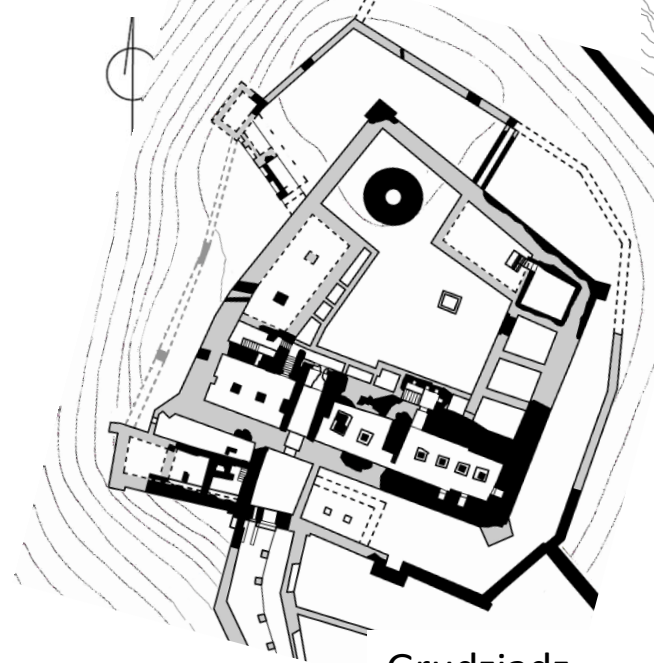
Starogród

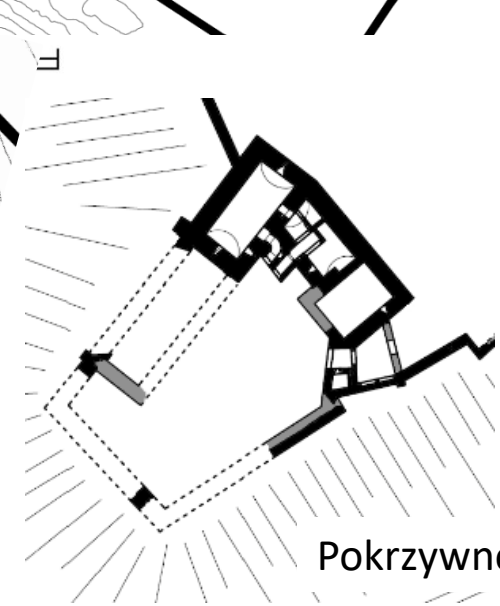
Bierzgłowo

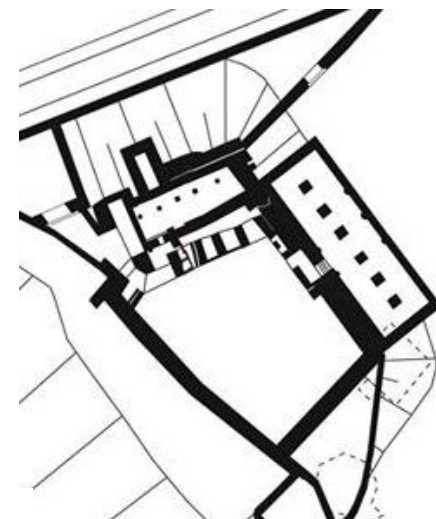
Bałga

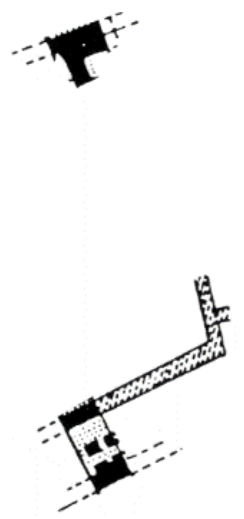
Grudziądz

Pokrzywno

Dzierzgoń

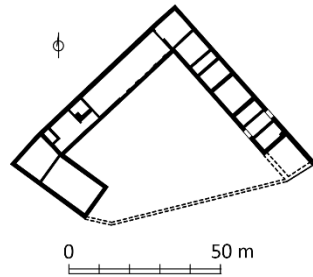
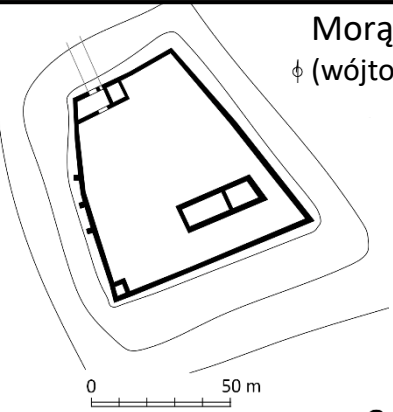

Elbląg

Zamki nieregularne

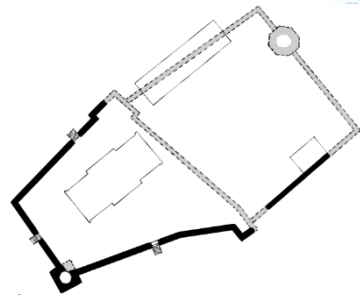
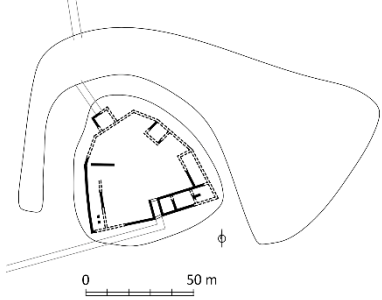
Morań

ϕ (wójtowski, 2. ćwierć XIV w.)

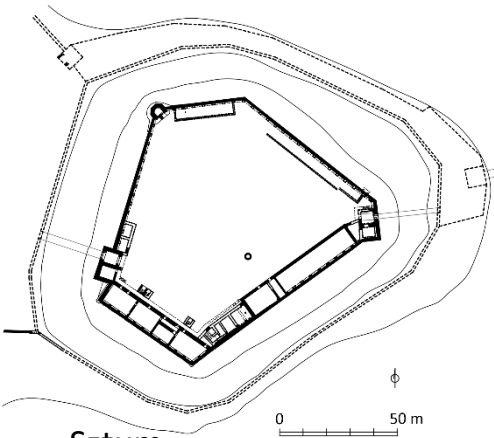
Węgorzewo

(prokuratorowski, XIV/XV w.)

Osiek

(prokuratorowski, XIV/XV w.)

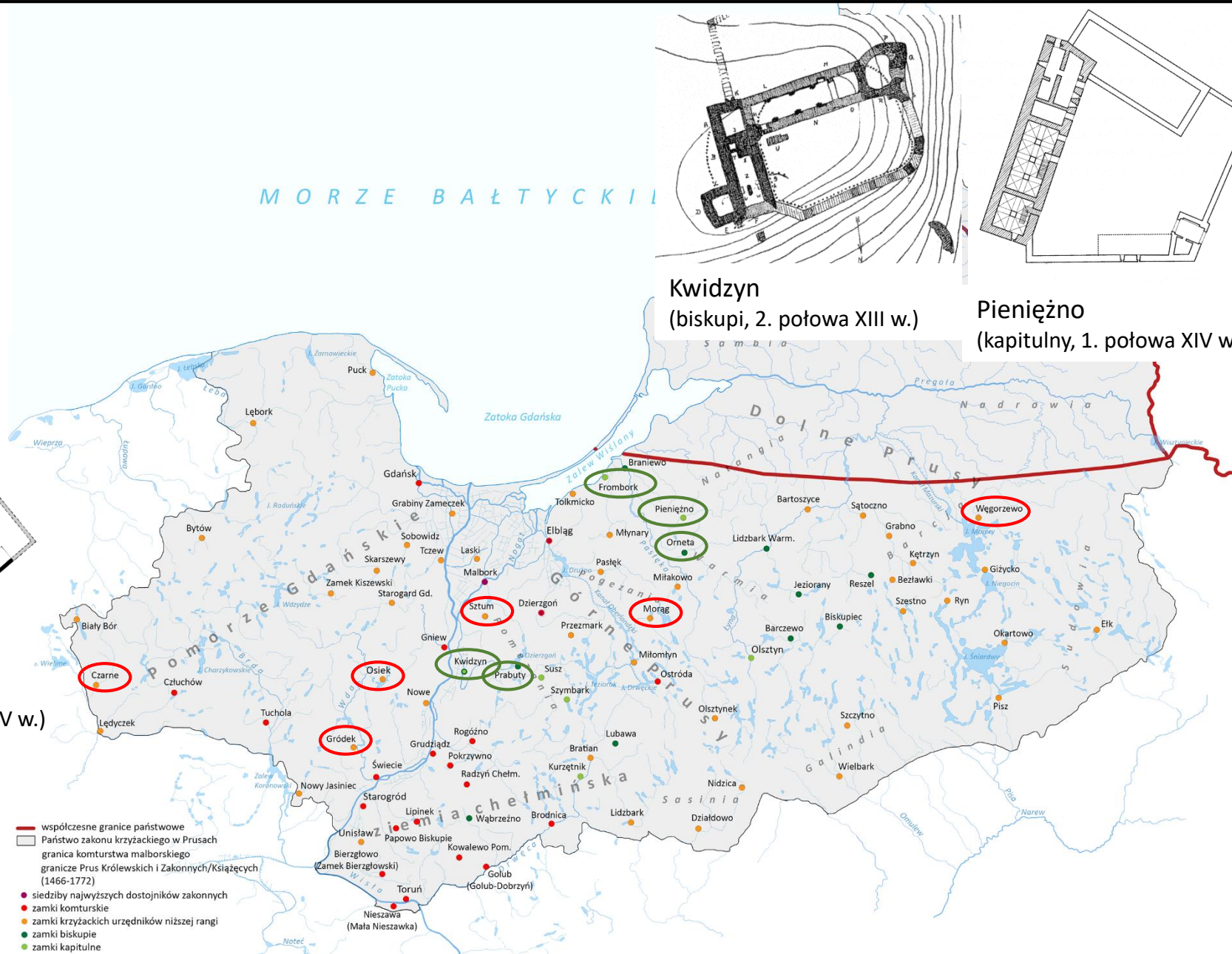

Czarne

(prokuratorowski, XIV/XV w.)

Sztum

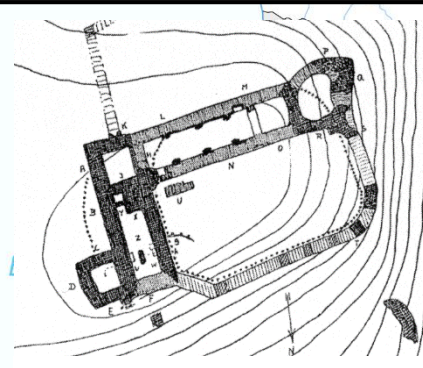
(wójtowski, ok. 1377-1420)

- współczesne granice państwowe
- Państwo zakonu krzyżackiego w Prusach
- granica komturstwa malborskiego
- granice Prus Królewskich i Zakonnych/Książęcych (1466-1772)
- siedziby najwyższych dostojników zakonnych
- zamki komturskie
- zamki krzyżackich urzędników niższej rangi
- zamki biskupie
- zamki kapitulne

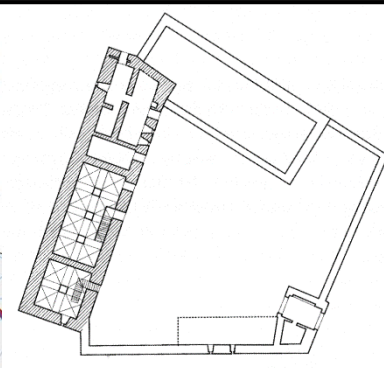
Kwidzyn

(biskupi, 2. połowa XIII w.)

Pieniężno

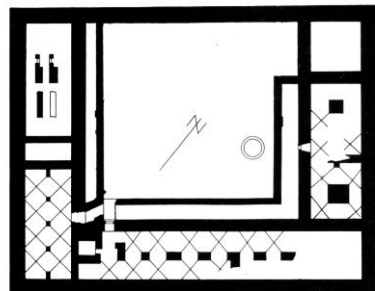
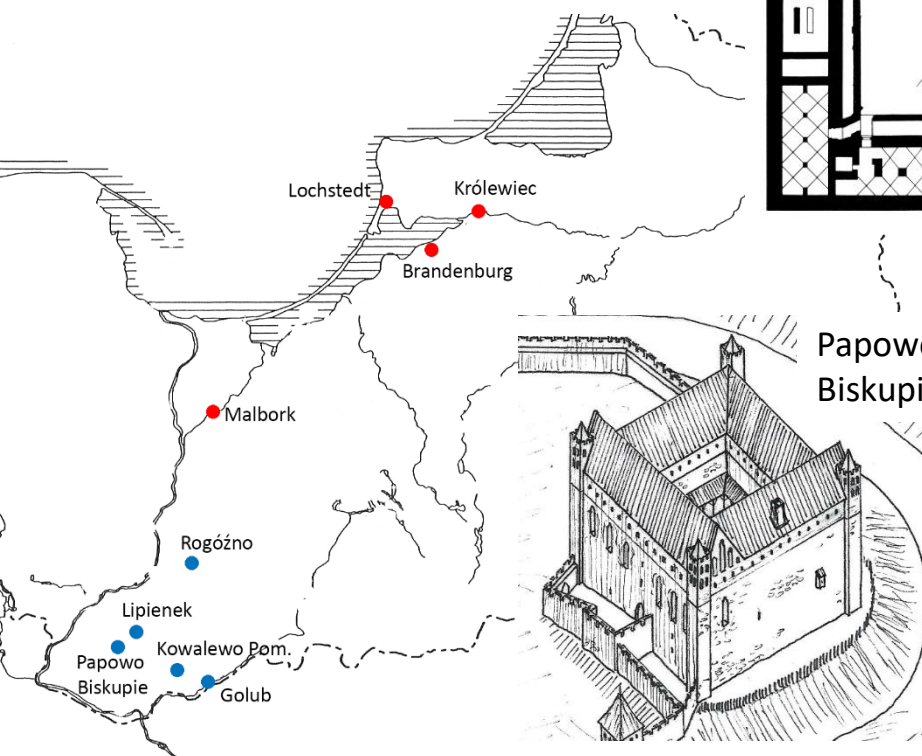
(kapitulny, 1. połowa XIV w.)

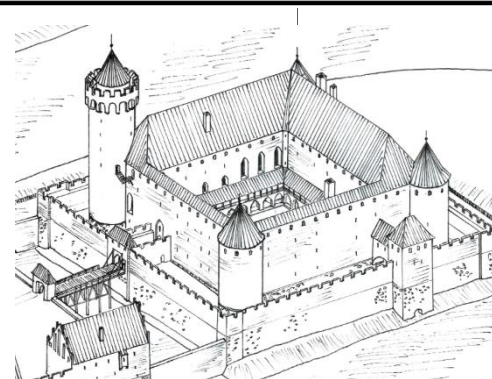

Zamki kasztelowe

**Wczesne kasztele z ziemi chełmińskiej
i z nad Zalewu Wiślanego
(od lat 70/80 XIII w.)**

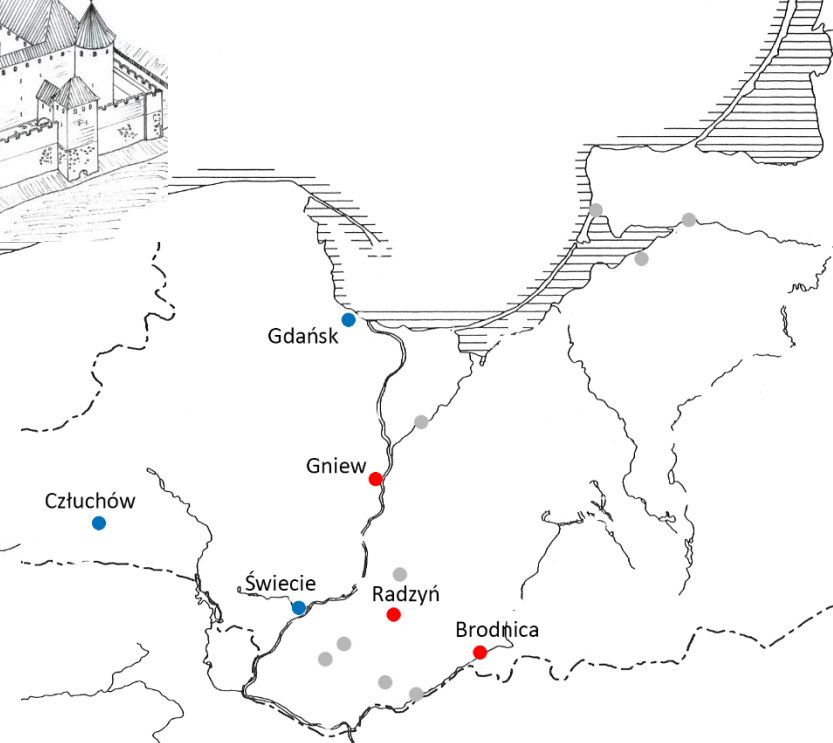

Brandenburg

Świecie

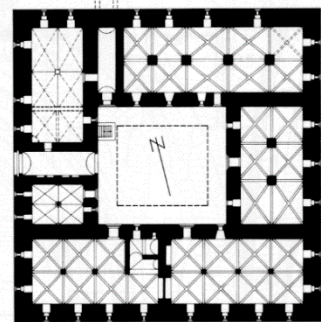
**Kasztele tzw. klasyczne
i na Pomorzu Gdańskim
(1. poł XIV w.)**

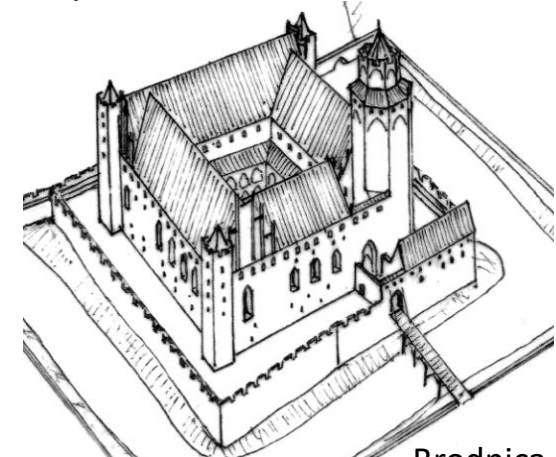
Morze Bałtyckie

**Kasztele późne
(od poł XIV w.)**

Ostróda

Brodnica

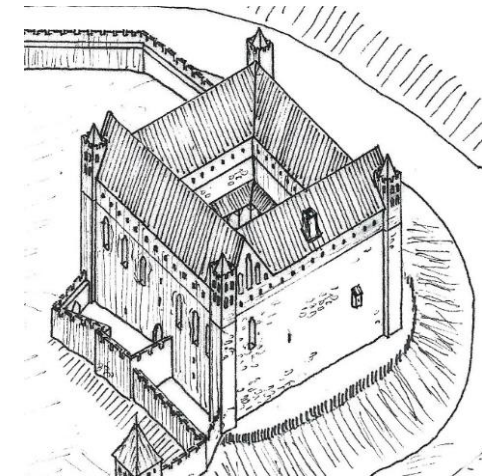
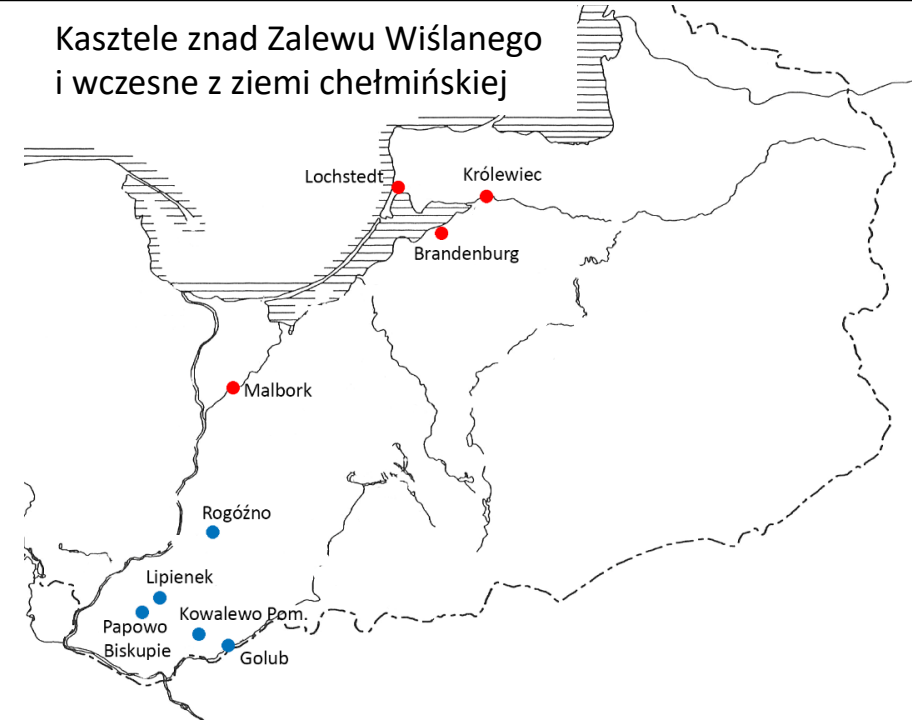
Zamki znad Zalewu Wiślanego:

- **Malbork** – około 1274 lub przełom lat 70-80. XIII w.
(w 1279 r. przeniesienie konwentu z Zanturu do Malborka)
- **Brandenburg/Pokarmin** – ok. 1283-1284 (utworzenie komturstwa)
- **Królewiec** – nieznane bliżej elementy murowane już w 1263 r.;
– kasztel datuje się w przedziale między 1275 a 1312 r.

Wczesne kasztele z ziemi chełmińskiej

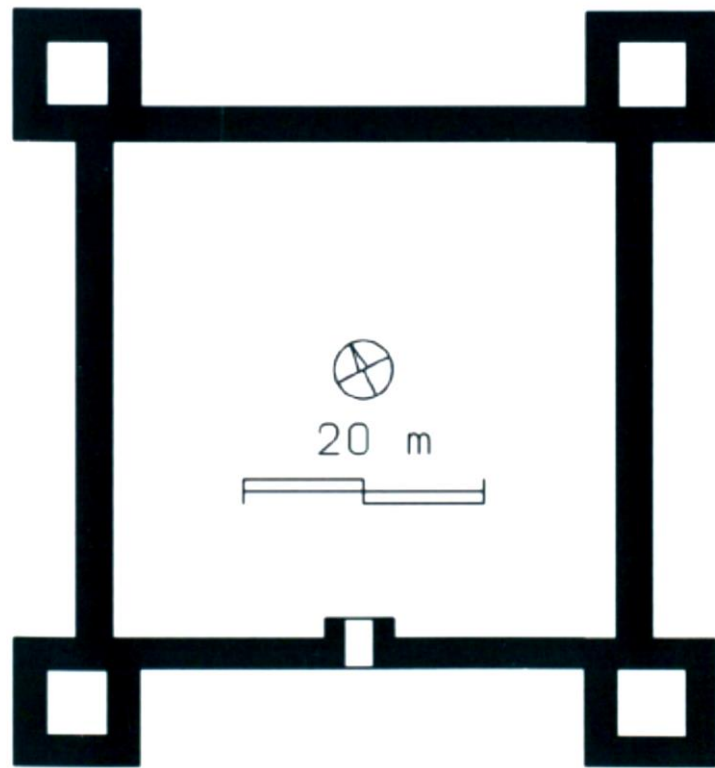
- **Papowo Biskupie** – między 1279 a 1284 r. (ostatni informacja o braku i pierwsza o istnieniu komturstwa); w 1287 r. stało już co najmniej jedno skrzydło
- **Lipienek** – 1277 – spalenie starszej warowni drewniano-ziemnej;
– 1285 - przeniesienie do Lipienka siedziby komtura ziemi chełmińskiej
(w związku z tym budowa murowanego zamku)
- **Rogóżno** – prawdopodobnie po 1275 r./ około 1285 r.

Kasztele znad Zalewu Wiślanego i wczesne z ziemi chełmińskiej

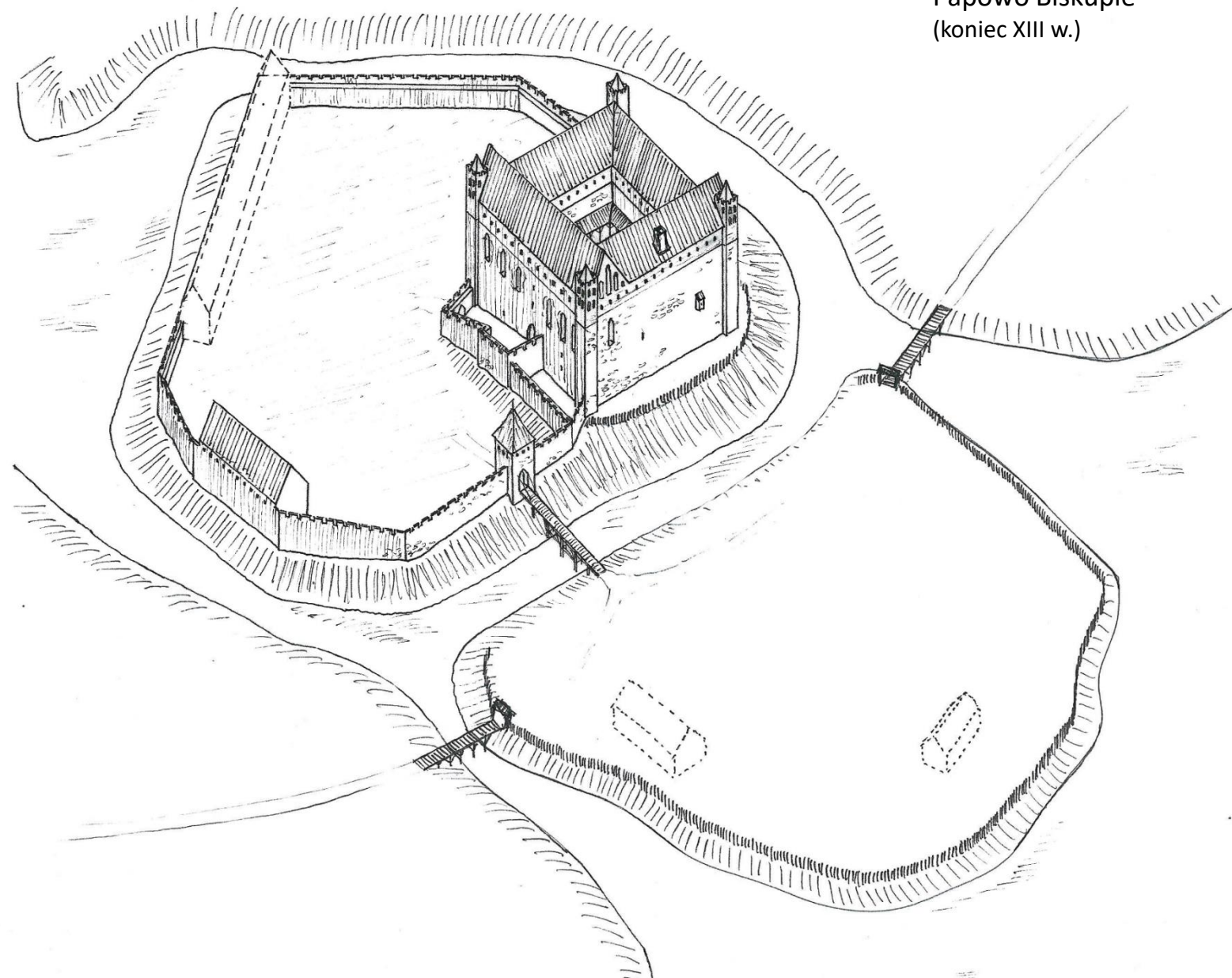

Zamki kasztelowe

Kasztel – regularna, prostokątna świecka budowla monumentalna, której mury obwodowe są akcentowane przez liczne wieże lub wiezopodobne umocnienia (wg Patrick Schichta).

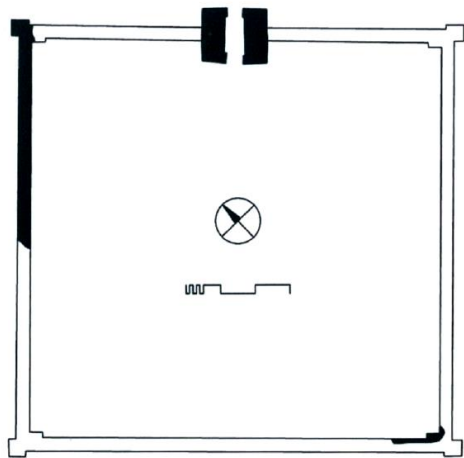

Zarai
(Tunezja, VI w.)

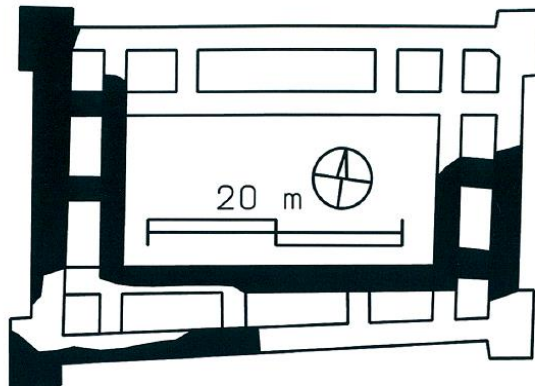

Papowo Biskupie
(koniec XIII w.)

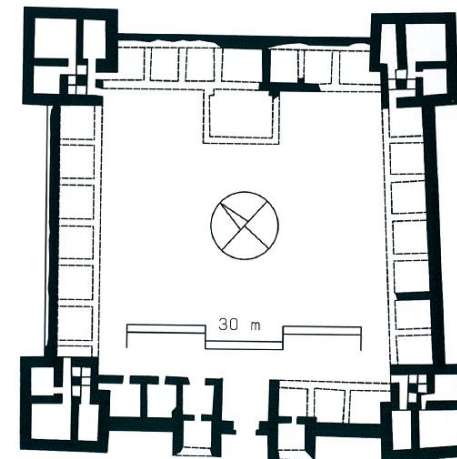
Zamki kasztelowe

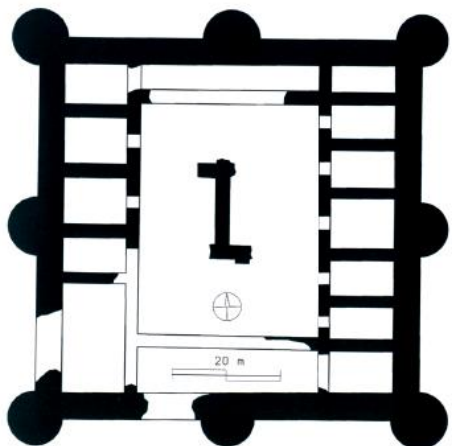
Zawiyet Umm el-Rakham, Egipt,
XIII-XII w. p.n.e.

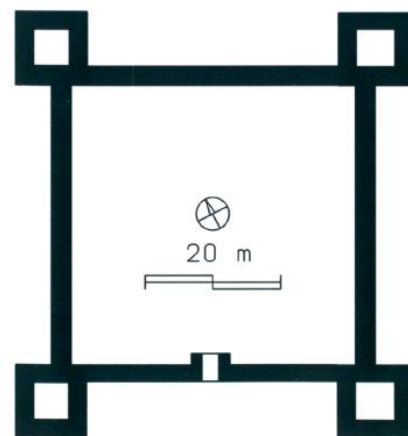
Allahwerdikand, Iran, VII w. p.n.e.

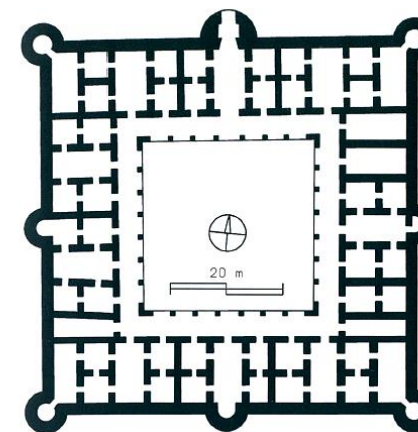
Qasr Bashir, Jordania, Cesarstwo Rzymskie
293/305 r.

Farashband, Iran Sasanidów, V w.

Zarai, Tunezja, Cesarstwo Wschodniorzymskie
VI w.

Usais, Syria, Kalifat Ummajadów,
ok. 705-715

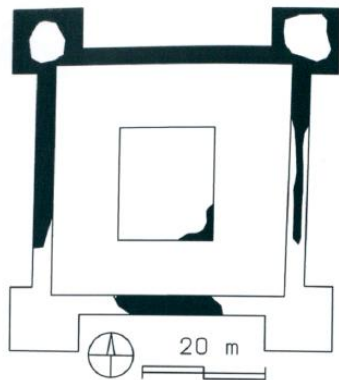

Abb. 12 | Blanchegarde (Tal al-Safiyah), Israel, Kastell, 1. H. 12. Jh.

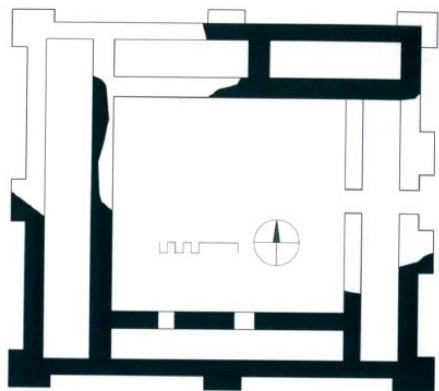
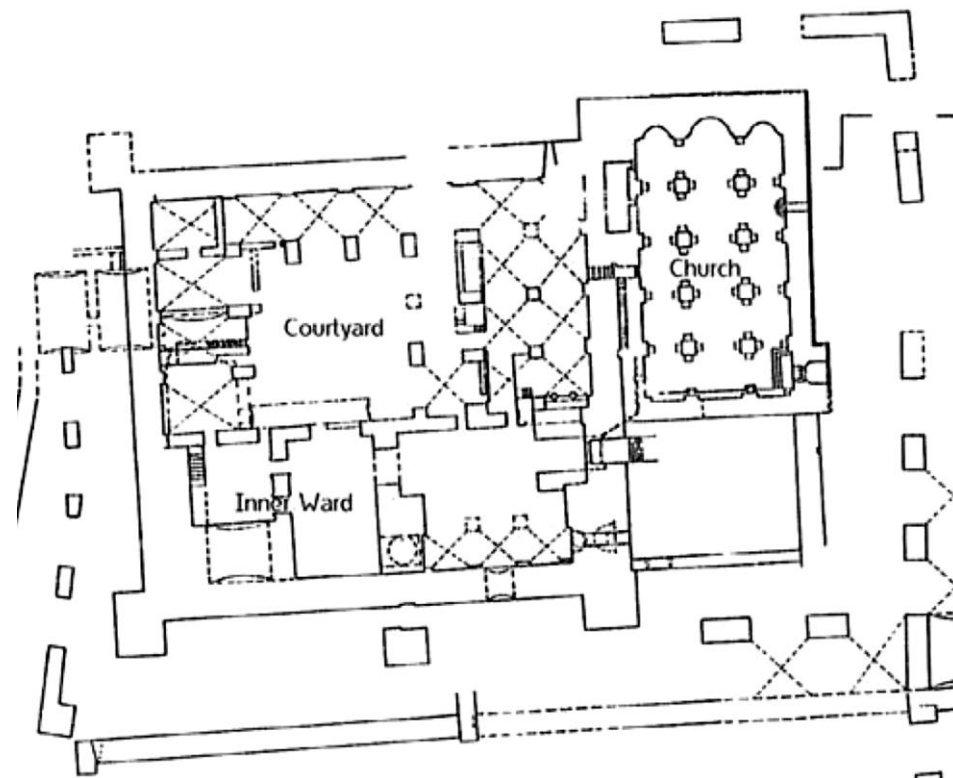
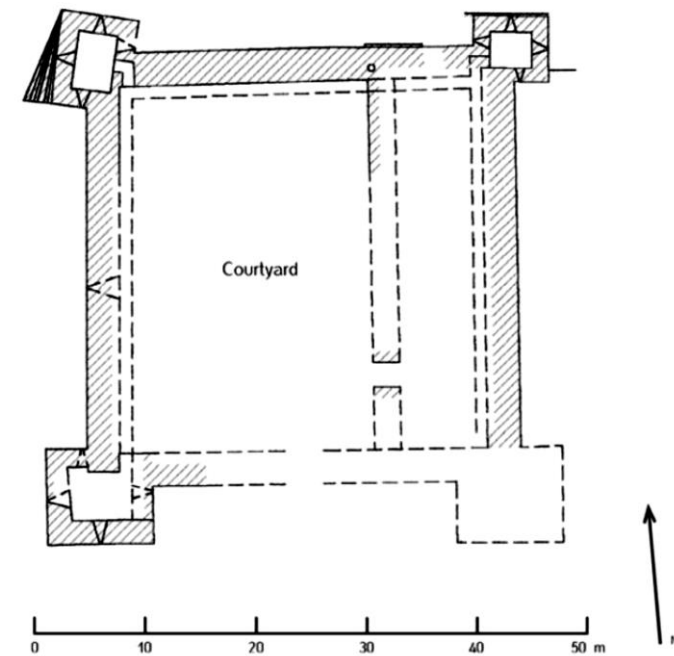

Abb. 13 | Baldwin's castle (Burj Bardawil), Israel, Kernkastell, 1. H. 12. Jh.

Bethgibelin – kasztel rozbudowany przez joannitów

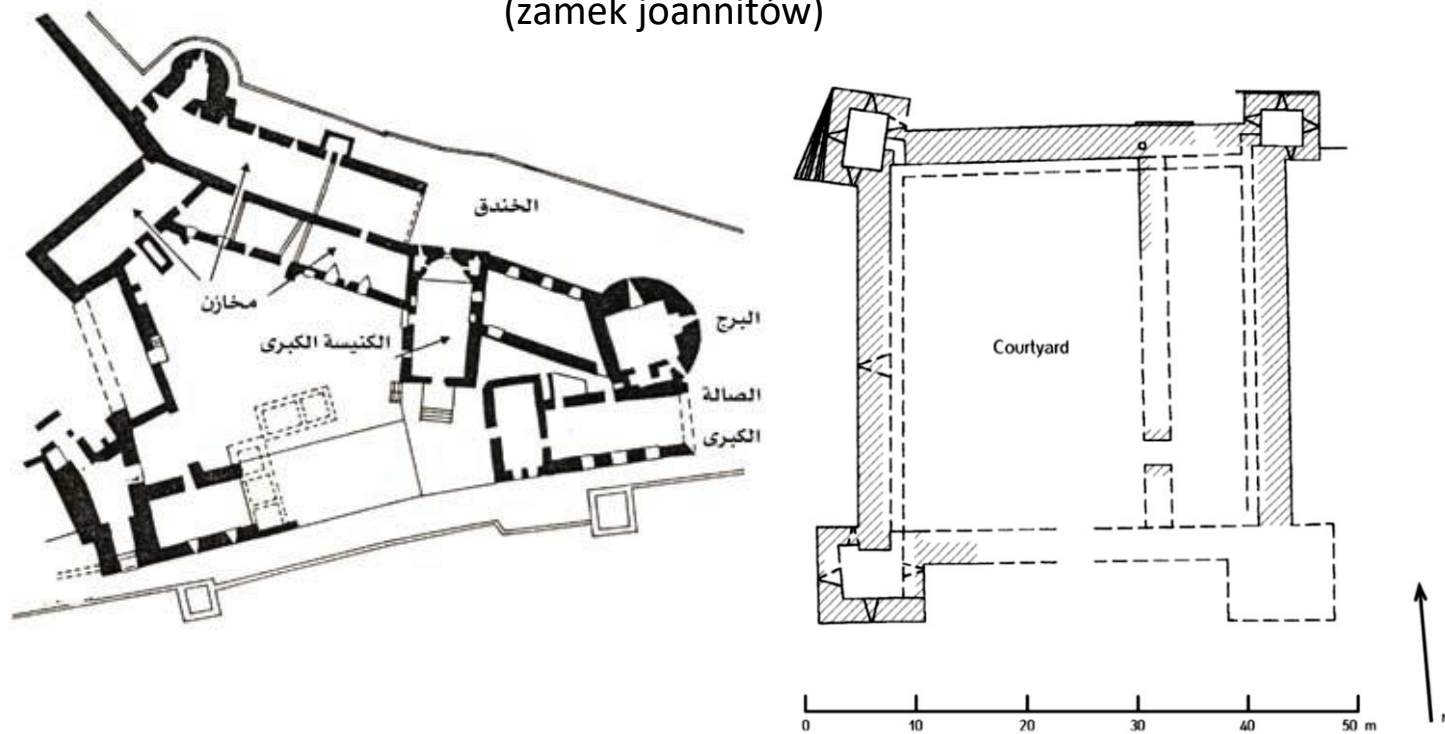
Castellum Regis – kasztel otrzymany przez Krzyżaków w 1220 r.

Przykłady kaszteli z 1. poł. XII w.
w Ziemi Świętej (Outremere)

Zamki kasztelowe

- Większość kaszteli w państwach Outremerie datowana jest na XII w.
- Zakony rycerskie posiadały mało tego typu zamków i nie ma pewności, czy którykolwiek został przez nie oryginalnie zbudowany
- Po klęsce w wojnie z Saladynem (bitwa pod Hattin – 1187) kasztele tracą w Ziemi Świętej popularność na rzecz zamków górskich, dostosowanych do układu terenu

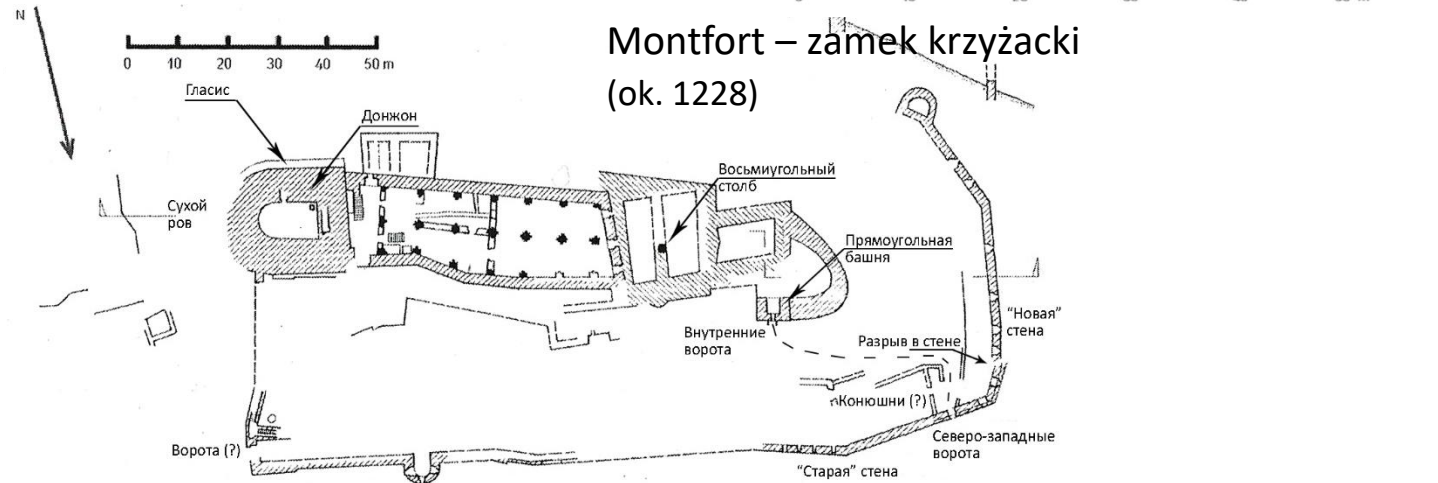
Margat
(zamek joannitów)

Wniosek:

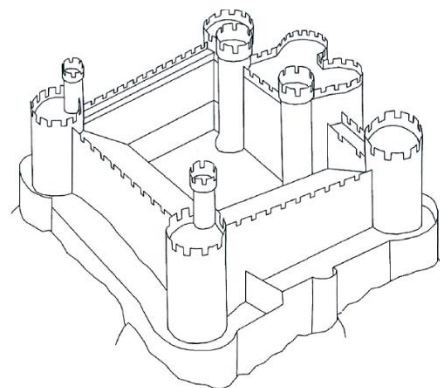
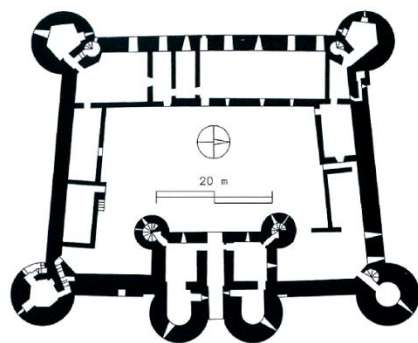
Architektura zamków w Outremerie (zwłaszcza zakonów rycerskich) nie mogła być bezpośrednią inspiracją dla kaszteli w Prusach

Montfort – zamek krzyżacki
(ok. 1228)

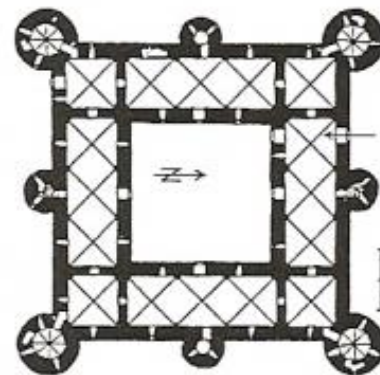

Zamki kasztelowe

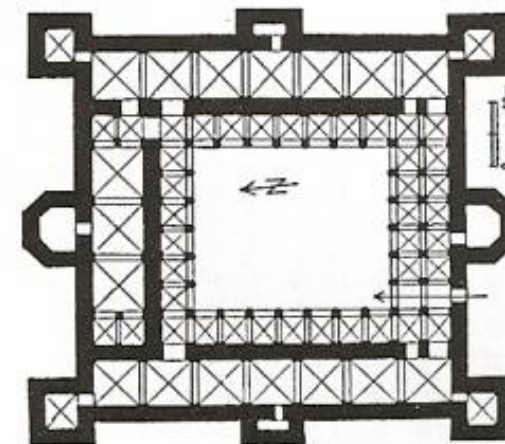
Kasztel – semantyka silnej, scentralizowanej władzy państwowej w XIII-wiecznej Europie

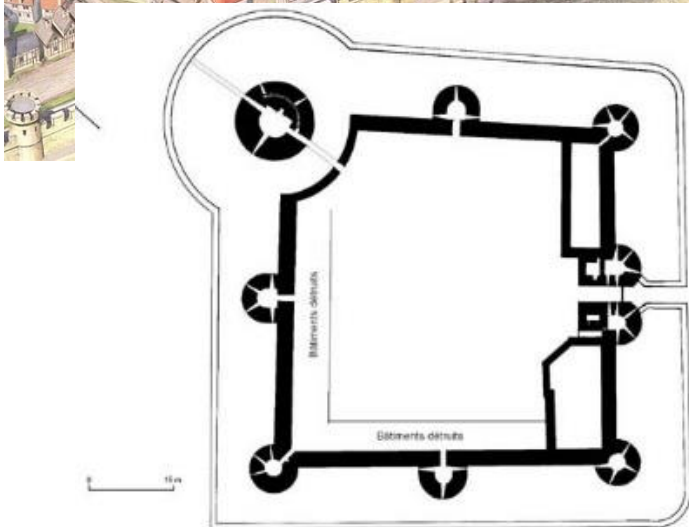
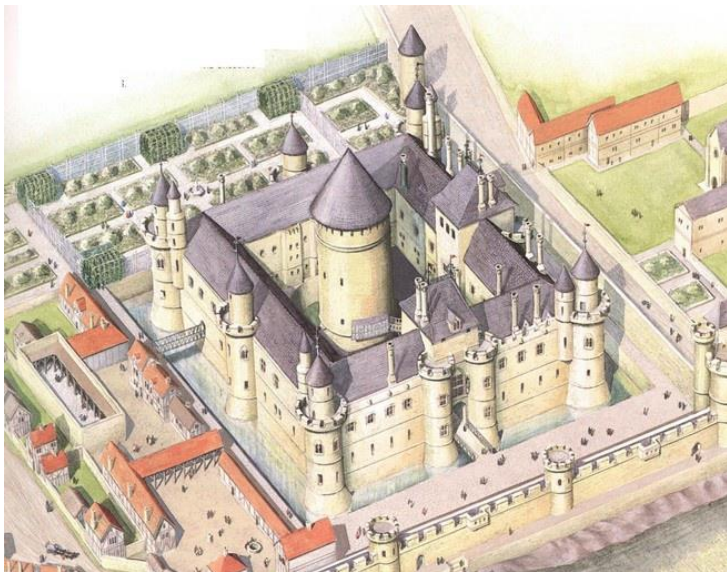
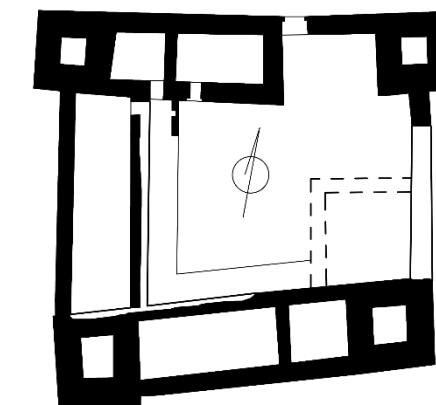
Angielskie kasztele
- początki w XII w.
- sieć kasztelek Edwarda I z 4. ćw. XIII w.
(przykład: Harlech)

Południowa Italia i Sycylia (Catania i Augusta) - kasztele Fryderyk II Hohenstauf (ok. 1220)

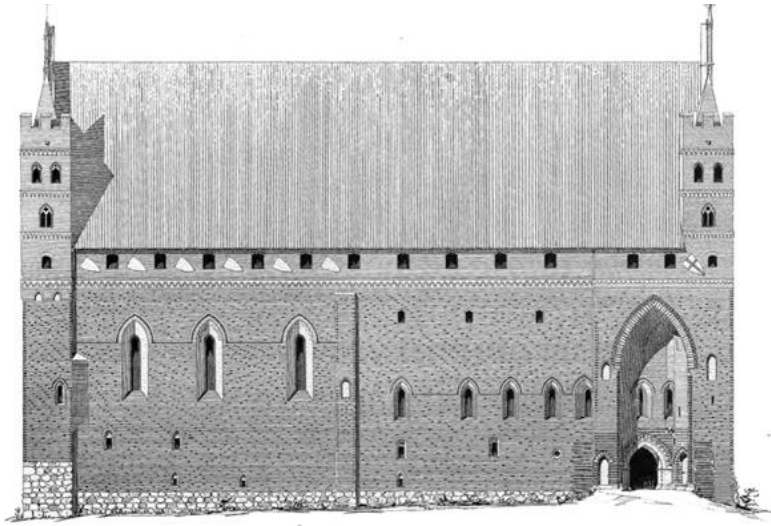
Czechy (Kadaň) – Kasztele Przemysła Ottokara II (3 ćwierć XIII w.)

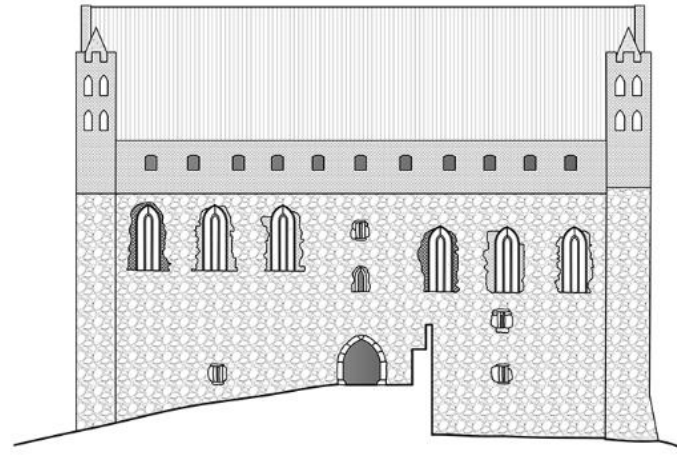
Francja (Luwr i Dourdan)
- kasztele Filipa Augusta (ok. 1200)

Zamki kasztelowe

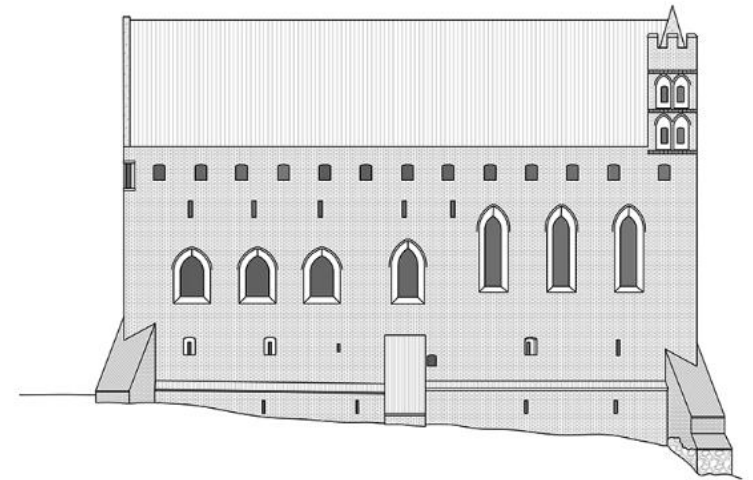
Zestawienie elewacji wybranych kaszteli krzyżackich

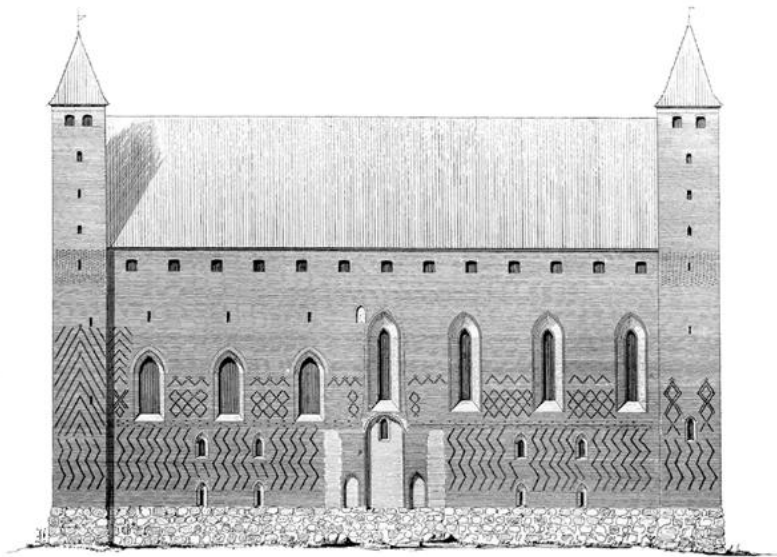
Malbork

Papowo

Golub

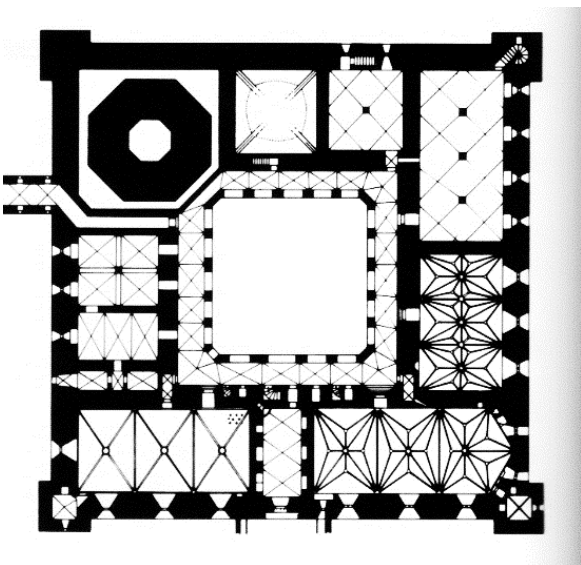

Gniew

Radzyń

Kasztel konwentualny a klasztor

Radzyń Chełmiński
- klasyczny kasztel konwentualny

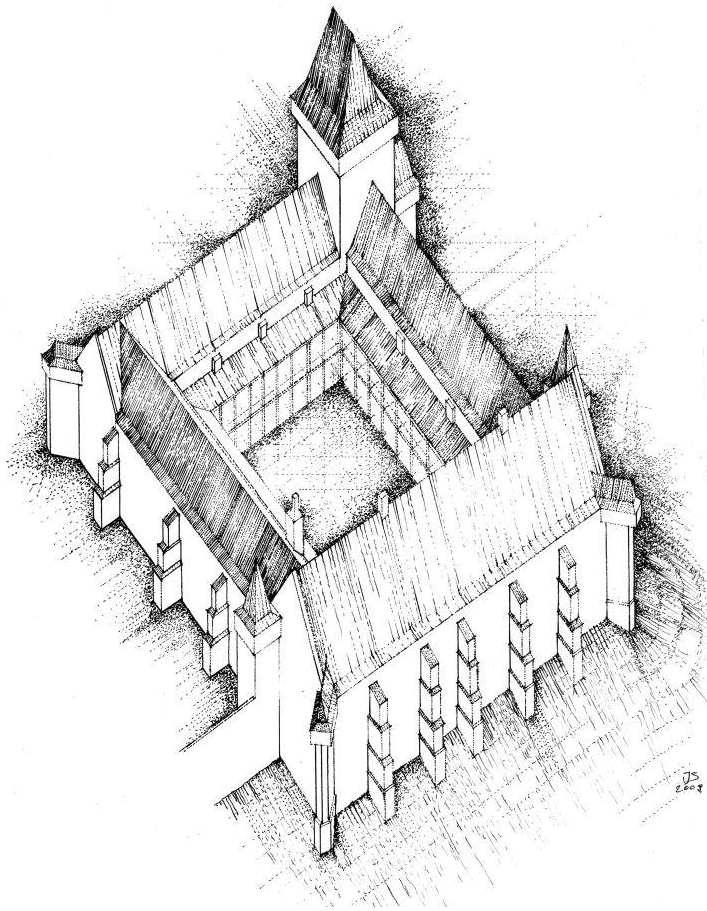
Podsumowując:

- W źródłach zamki krzyżackie (jak i innych zakonów rycerskich) nazywane były zamkami, nie klasztorami,
- Kasztele krzyżackie całkowicie różnią się pod względem formalno-architektonicznym, ale też funkcjonalnym od klasztorów:
  - klasztory, mimo, że założone wokół czworobocznego dziedzińca, miały zazwyczaj mniej zwarty charakter zabudowy (ryzality i odchodzące skrzydła),
  - zabudowa była zazwyczaj parterowa, a nawet jeżeli nie, to główne pomieszczenia lokowano na parterze (nie jak w budowlach świeckich, rezydencjonalnych, na pierwszym piętrze)
  - dominantę stanowiła bryła kościoła
  - inna była też funkcja dziedzińca (w klasztorze zaciszny wirydarz – ogród)
  - klasztory z założenia nie były budowlami warownymi
- Kasztele krzyżackie wpisują się całkowicie w cechy tego typu zamku,
- Tak, jak inne zamki, pełniły funkcję siedziby władzy feudalnej i terytorialnej (suwerena), swoją formą demonstrując jego pozycję i prestiż. Jako siedziba rycerzy-zakonników, musiała obejmować kaplicę, refektarz i dormitorium, przy czym posiadały one odpowiedniki w zamkach świeckich.
- Krzyżacki kasztel kasztelowy to nie klasztor, a zamek. Klasztorem można go określać co najwyżej w pewnym, umownym sensie (ograniczonym), co jest jednak mylące i wprowadza w błąd.

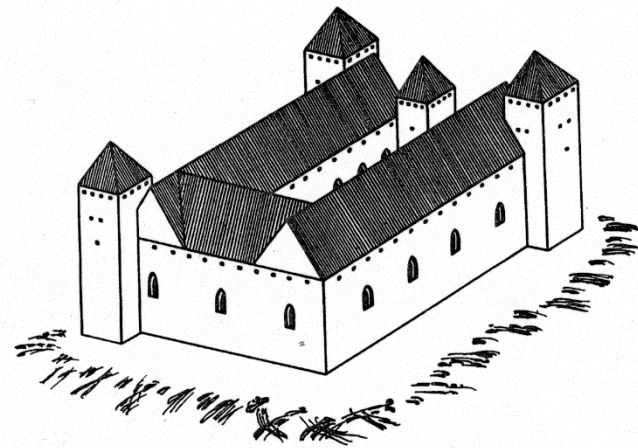

Chorin
- klasztor cystersów

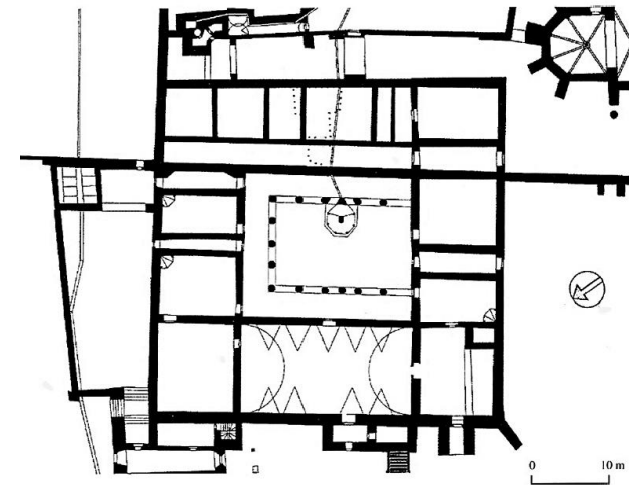
Zamki kasztelowe

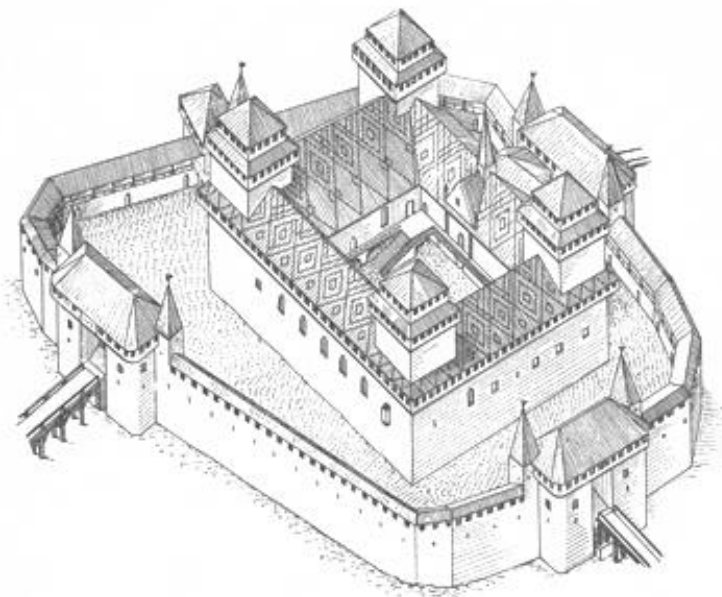
Pzdry (Wielkopolska)
- zamek Kazimierza Wielkiego

Bydgoszcz (Kujawy)
- zamek Kazimierza Wielkiego

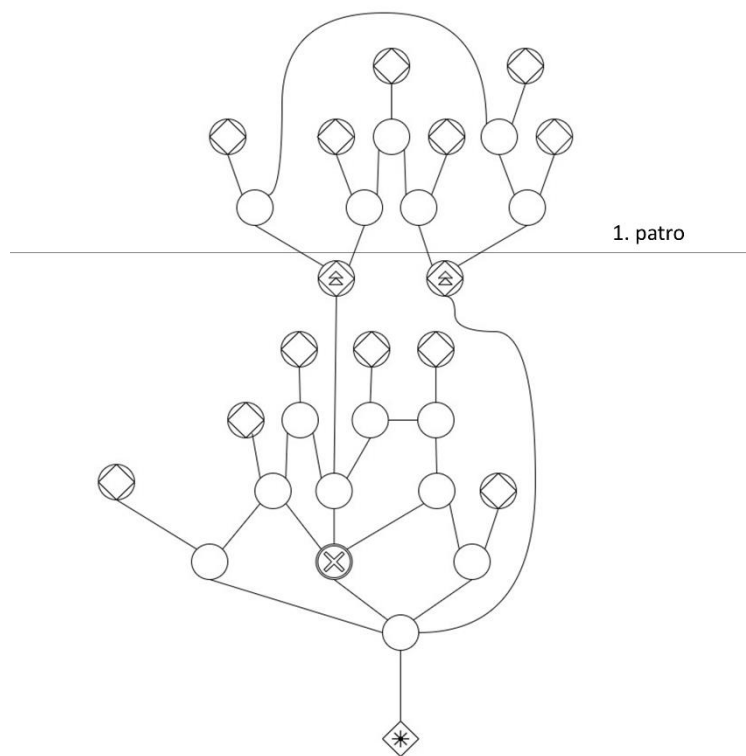

Wyszehrad (Węgry) – zamek
Ludwika Węgierskiego

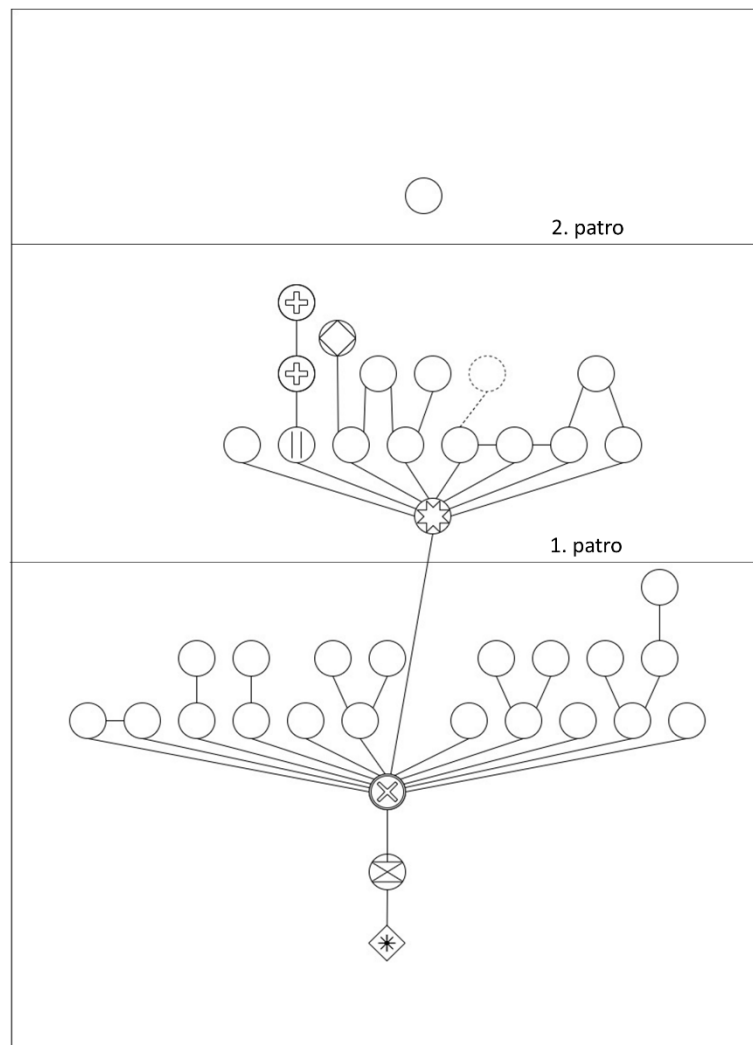

Diósgyőr (Węgry) – zamek Ludwika
Węgierskiego

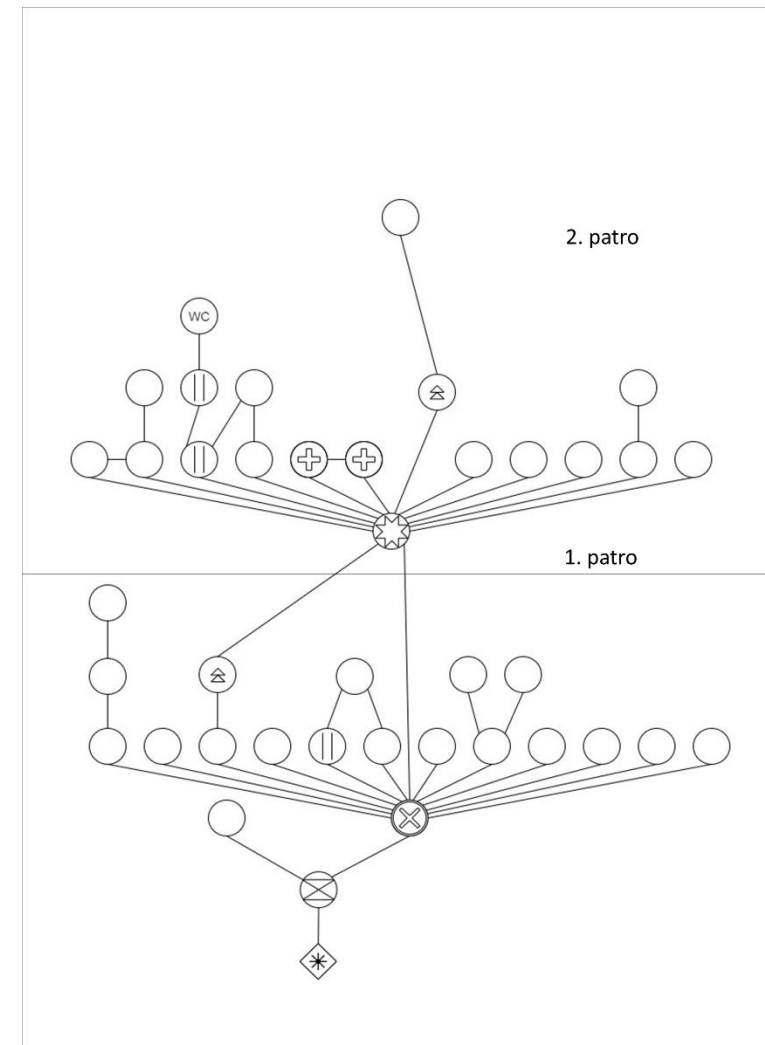
Zamki kasztelowe

Castello Ursino (Italia)
– schemat komunikacji
(Luboš Hobl)

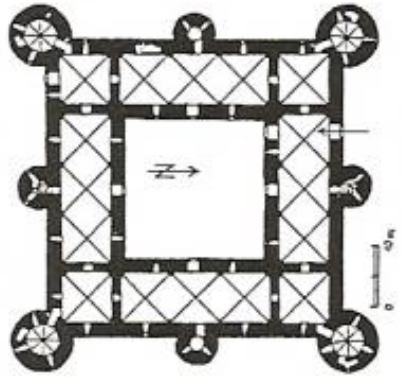

Zvikov (Czechy) – schemat komunikacji
(Luboš Hobl)

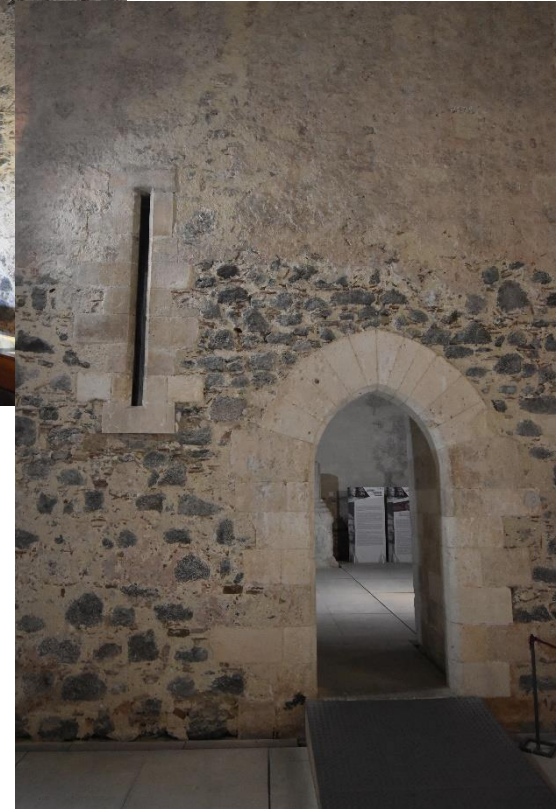

Ragneta (Prusy) – schemat komunikacji
(Luboš Hobl)

Zamki kasztelowe

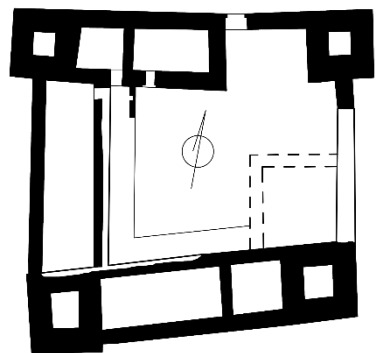

Katania (Sycylia)
- kasztel Fryderyk II Hohenstauf

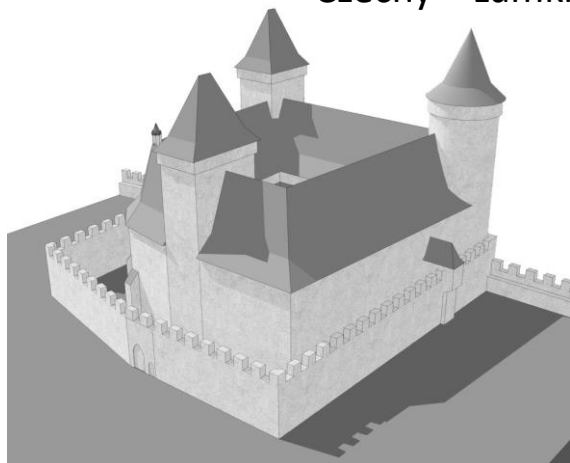
Zamki kasztelowe

Czechy – zamki Przemysła Ottokara II (3 ćwierć XIII w.)

0 50 m

Kadaň

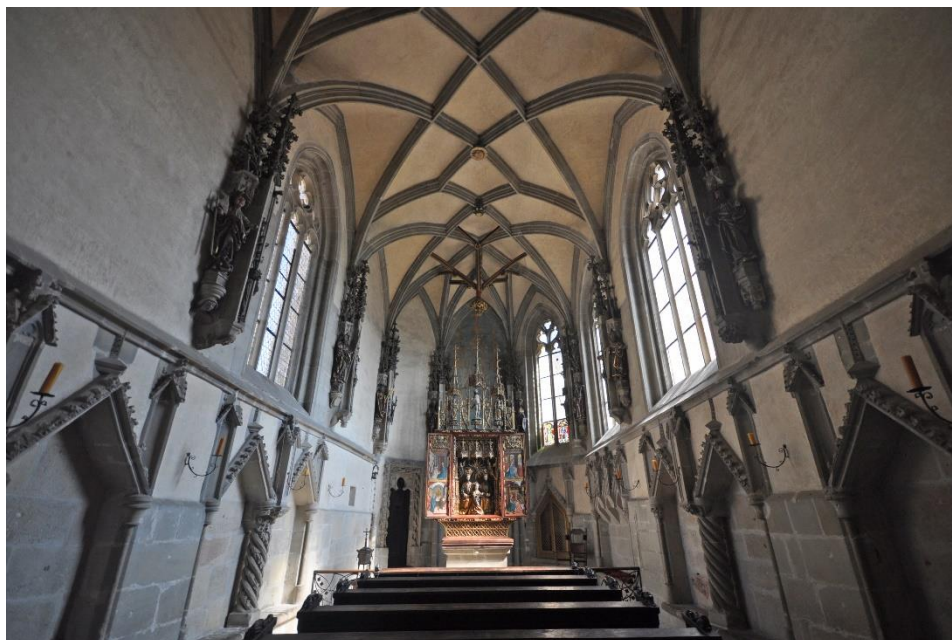
Pišek

Pišek
– główna sala kasztelu

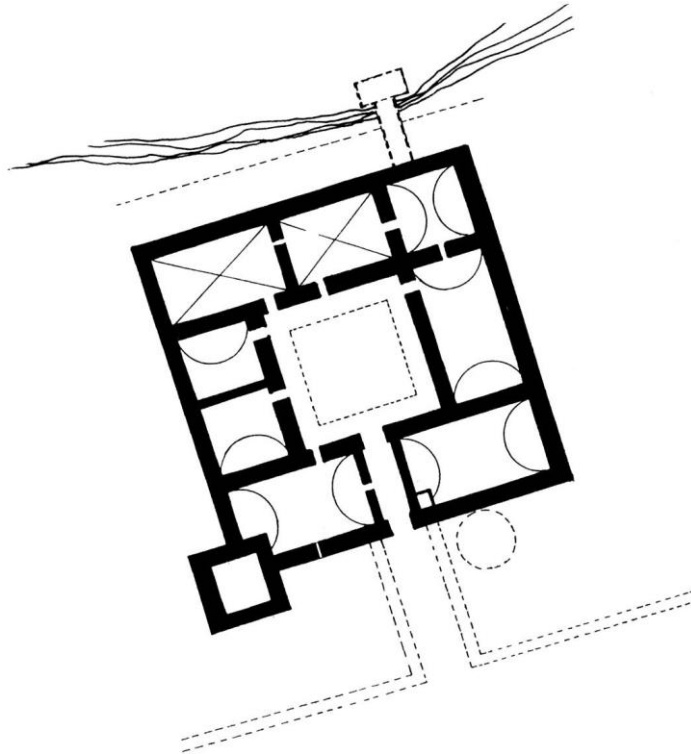
Zvickov – kružganki dziedzińca

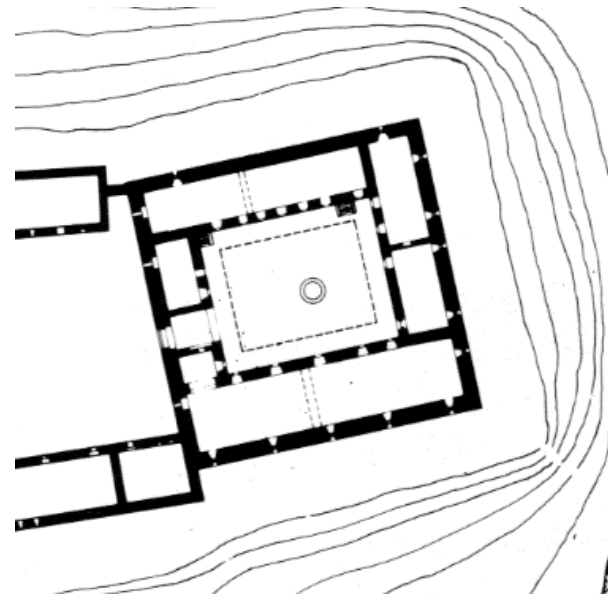
Křivoklat - kaplica

Zamki kasztelowe

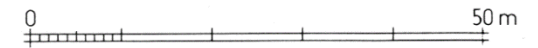
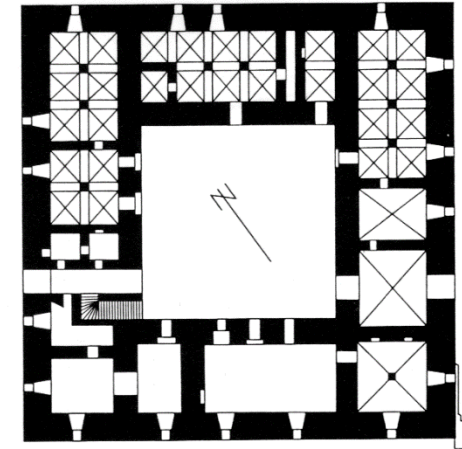
Kasztel w typie konwentualnym krzyżackich urzędników
niższej rangi

Szczytno – zamek prokuratorowski, 4 ćw. XIV w.

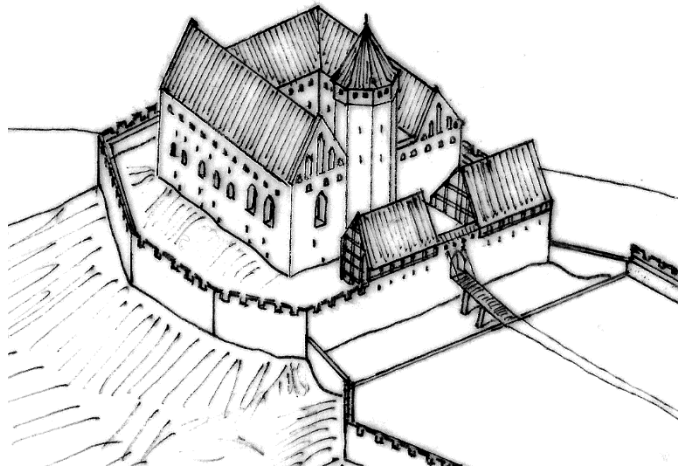

Wystruć (Insterburg) – zamek prokuratorowski, l. 70. XIV w.

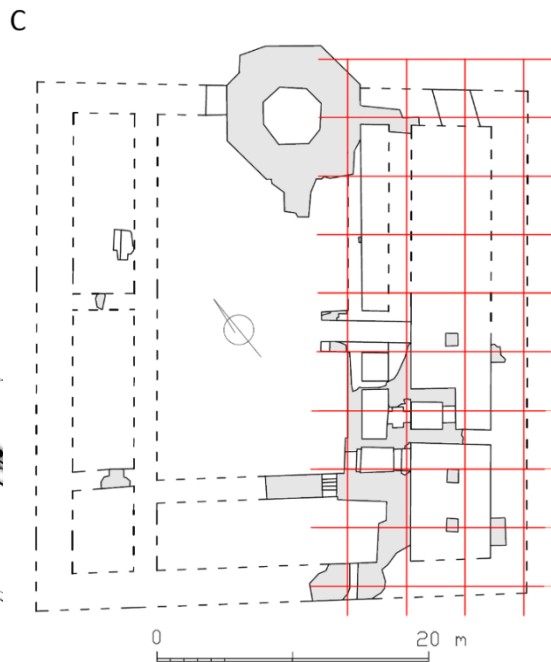

Tapiawa – zamek prokuratorowski, 4 ćw. XIV w.

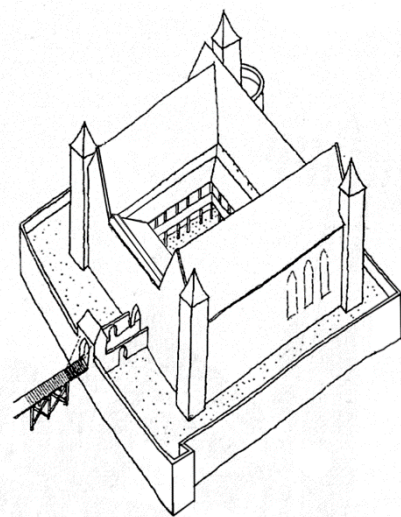
Zamki kasztelowe

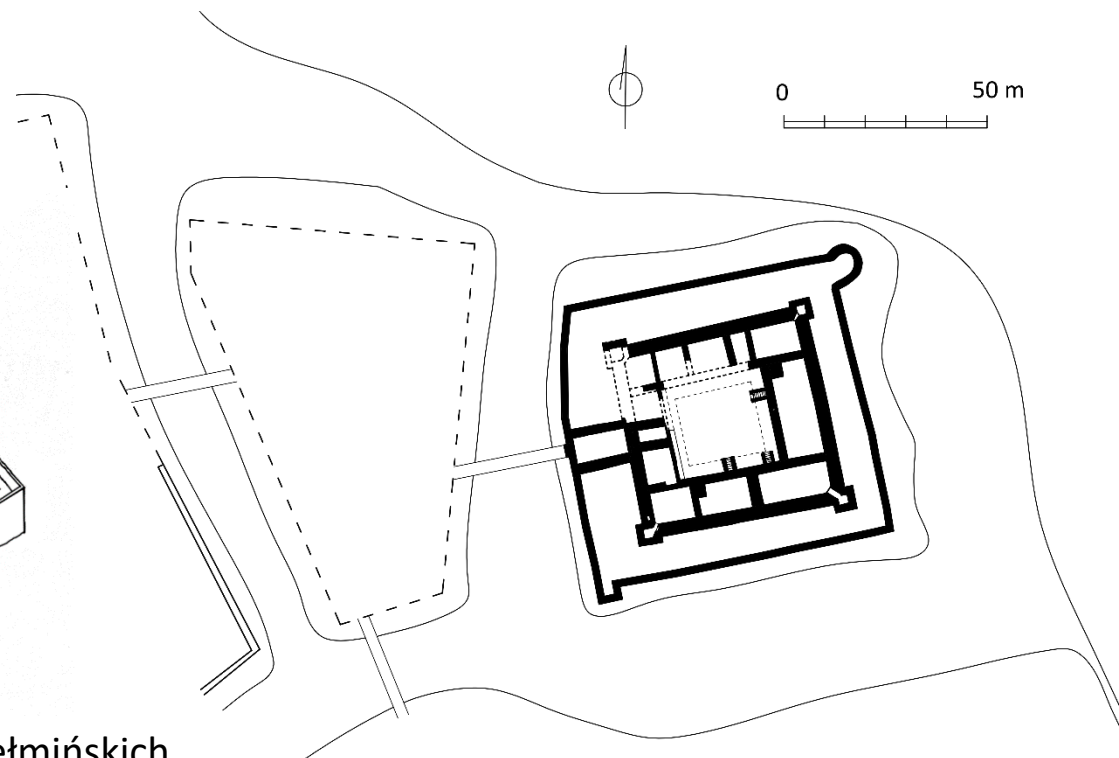
Wąbrzeźno – zamek biskupów chełmińskich

Lidzbark Warmiński
– zamek biskupów
warmińskich

Lubawa – zamek biskupów chełmińskich

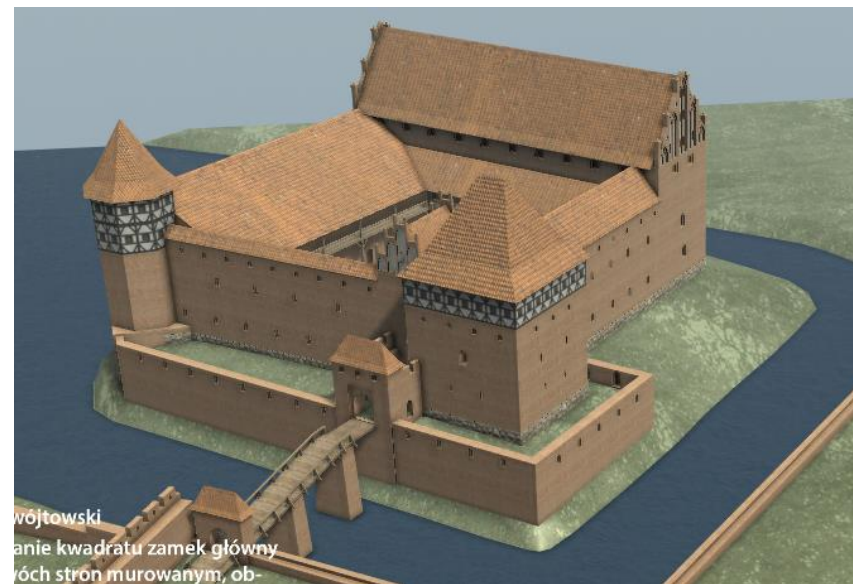
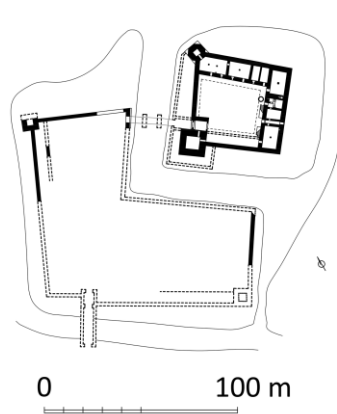
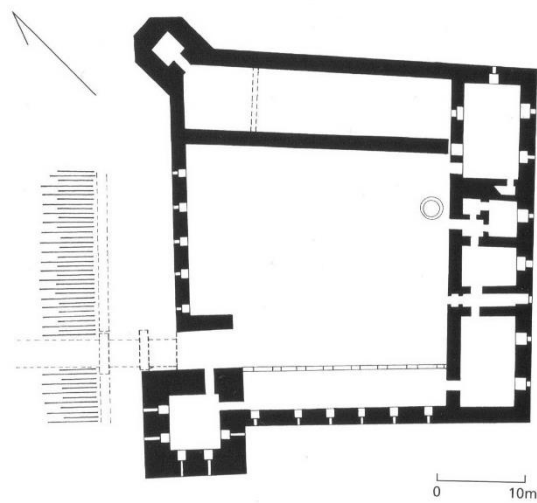
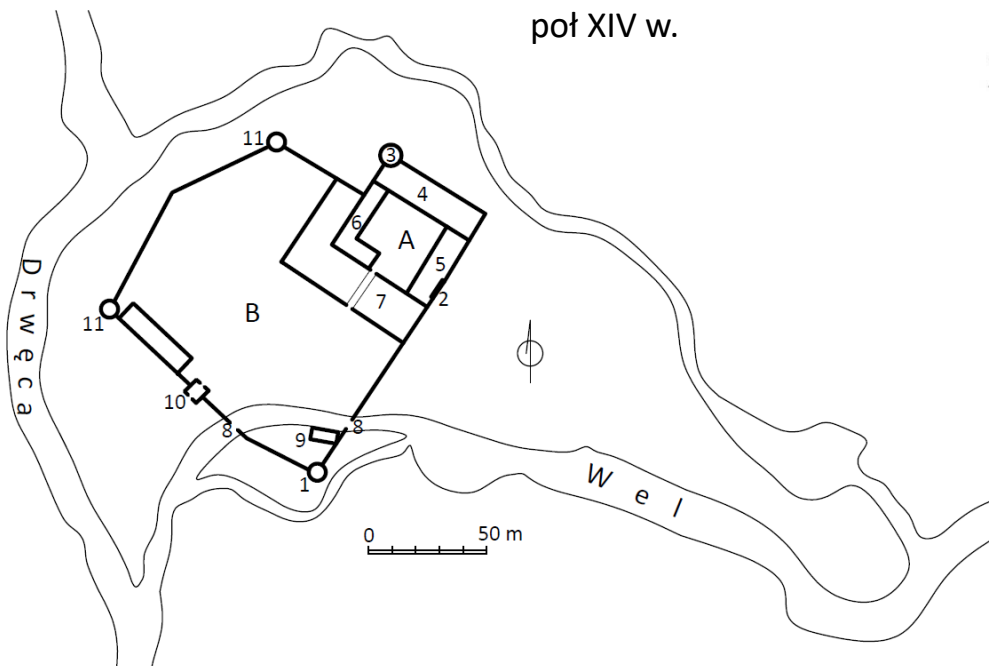
Zamki kasztelowe

Kasztele typu północnoniemieckiego
- siedziby krzyżackich urzędników niższej rangi

Kasztele typu północnoniemieckiego

- cechujące się zabudową rozlokowaną wzdłuż murów i obecnością jednej wieży, zazwyczaj przy bramie.

Bratian – zamek wójtowski,
poł XIV w.

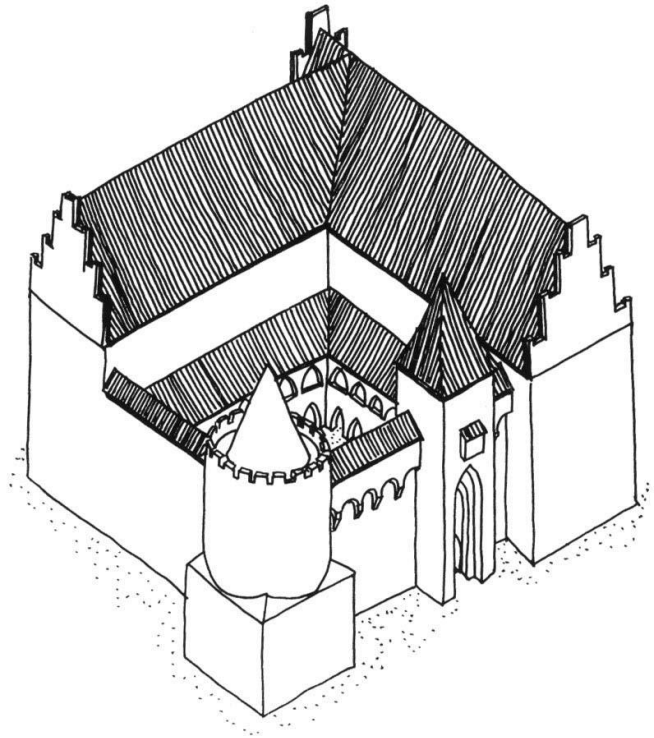

Działdowo – zamek prokuratorski,
potem wójtowski, poł XIV w.

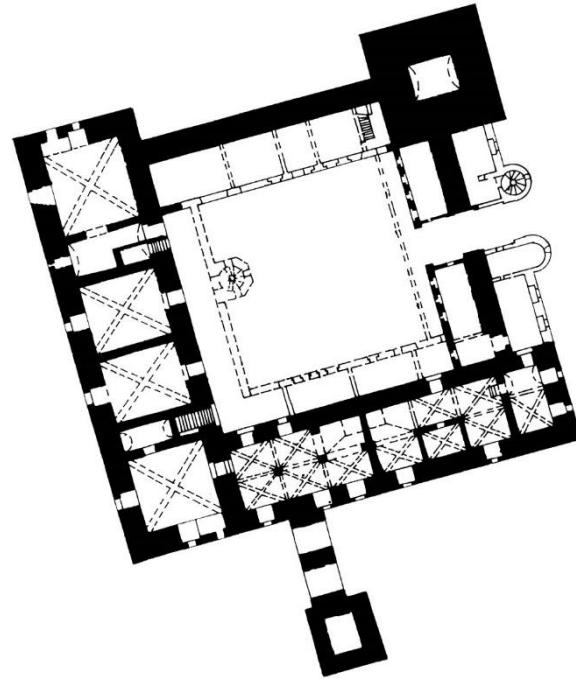
Kasztelany typu północnoniemieckiego

Kasztelany typu północnoniemieckiego

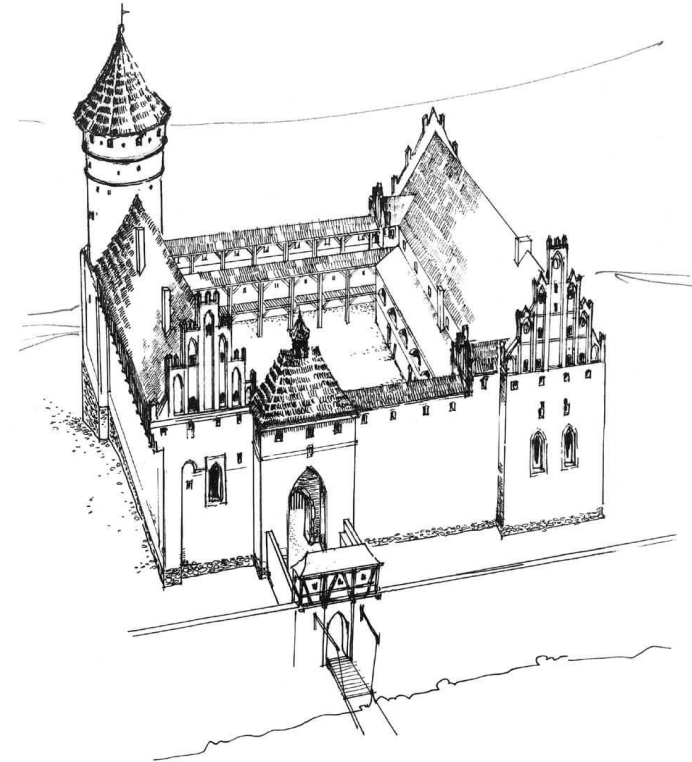
- cechujące się zabudową rozłokowaną wzdłuż murów i obecnością jednej wieży, zazwyczaj przy bramie.

Reszel – zamek biskupów
warmińskich
połowa XIV w.

Jeziorany – zamek
biskupów warmińskich
połowa XIV w.

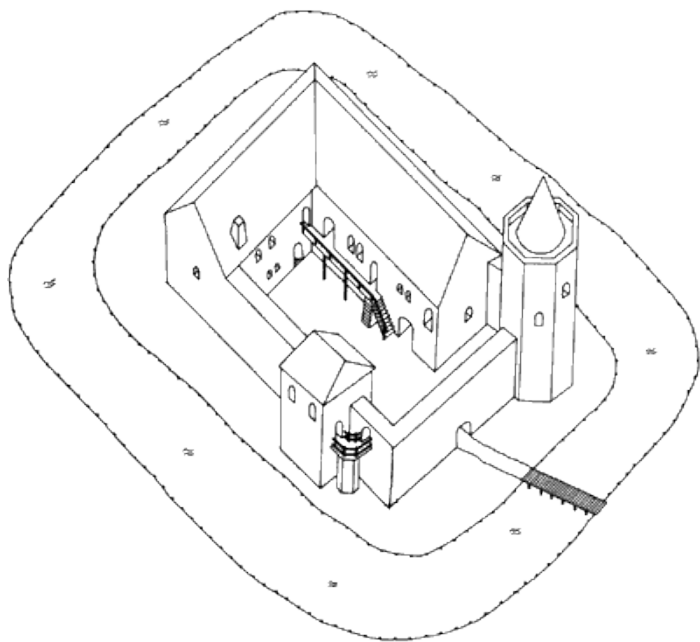
Olsztyn – zamek kapituły warmińskiej, połowa XIV w.

Zamki kasztelowe

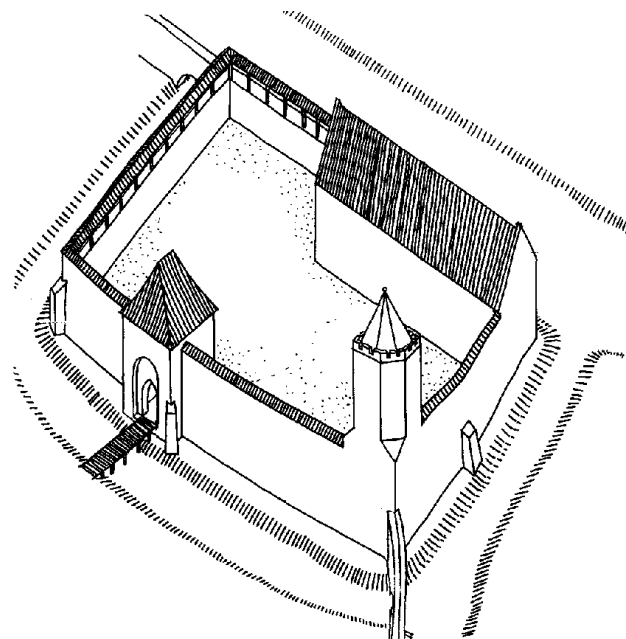
Kasztel typu północnoniemieckiego

Kasztel typu północnoniemieckiego

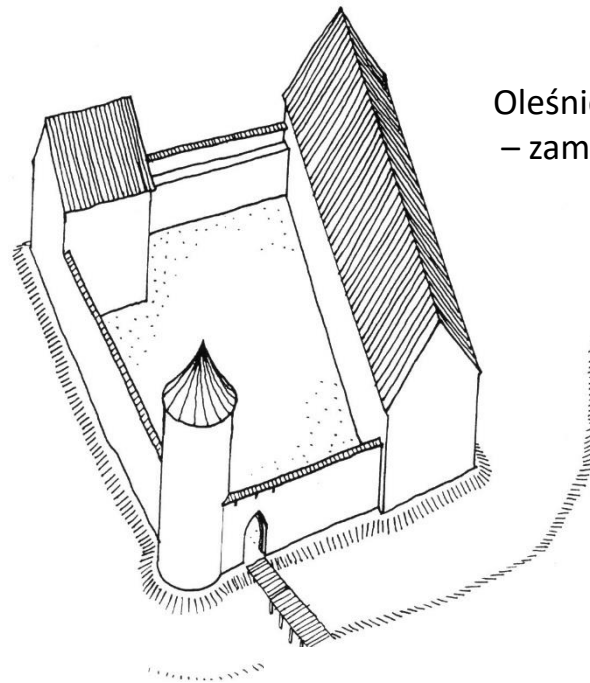
- cechujące się zabudową rozłokowaną wzdłuż murów i obecnością jednej wieży, zazwyczaj przy bramie.

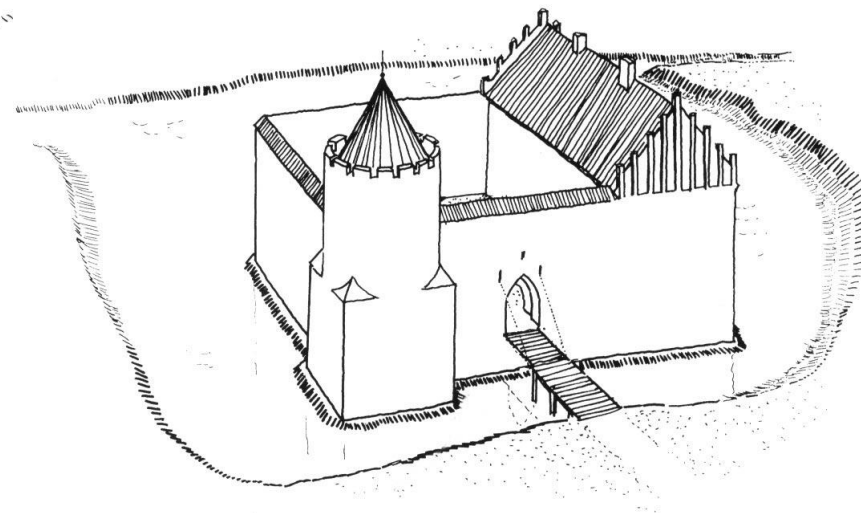
Inowrocław (Wielkopolska)
– zamek Kazimierza Wielkiego

Łęczyca (Wielkopolska)
– zamek Kazimierza Wielkiego

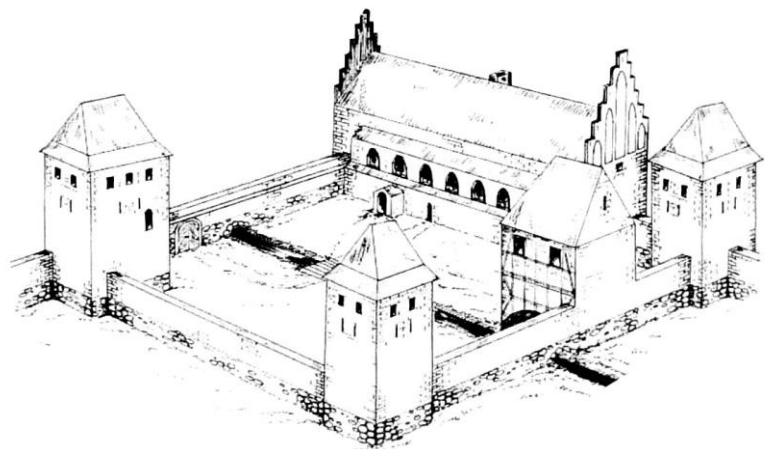
Oleśnica (Śląsk)
– zamek książęcy

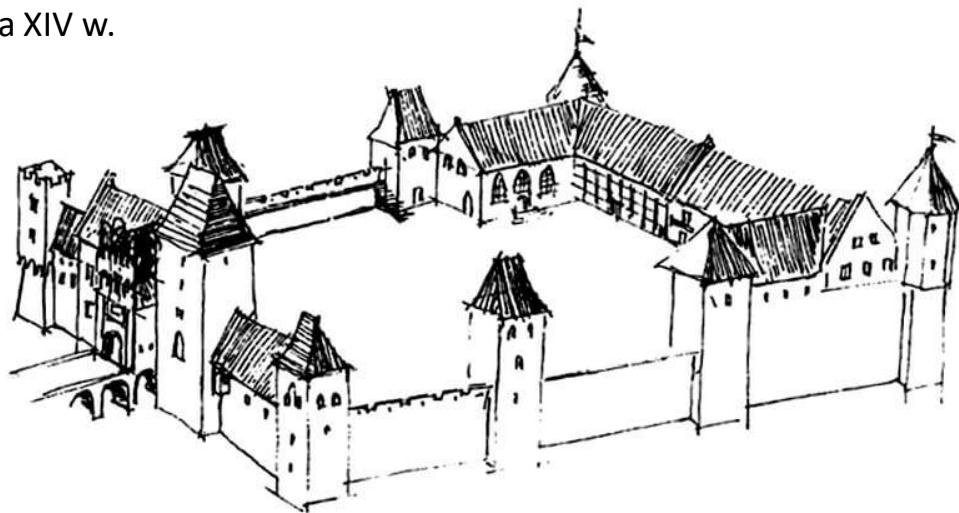
Pęzino (Pomorze Zachodnie)
– zamek joannitów

Zamki kasztelowe

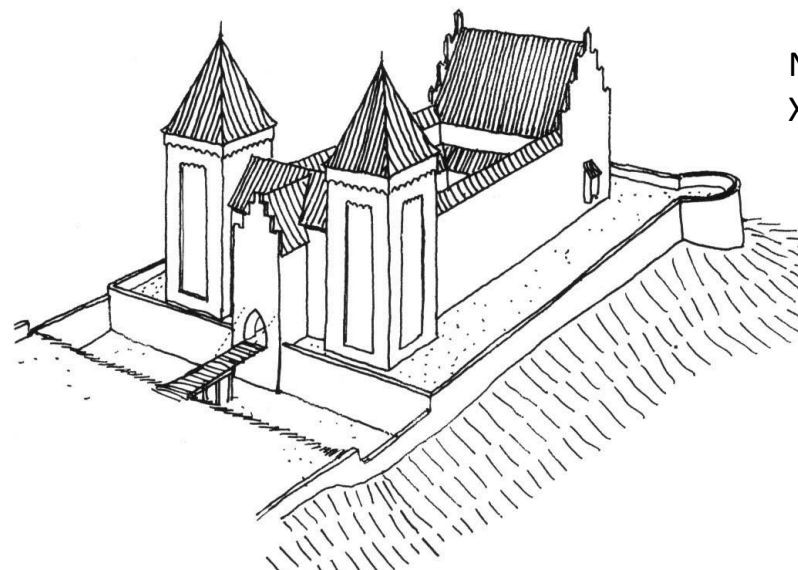
Siedziby krzyżackich urzędników niższej rangi

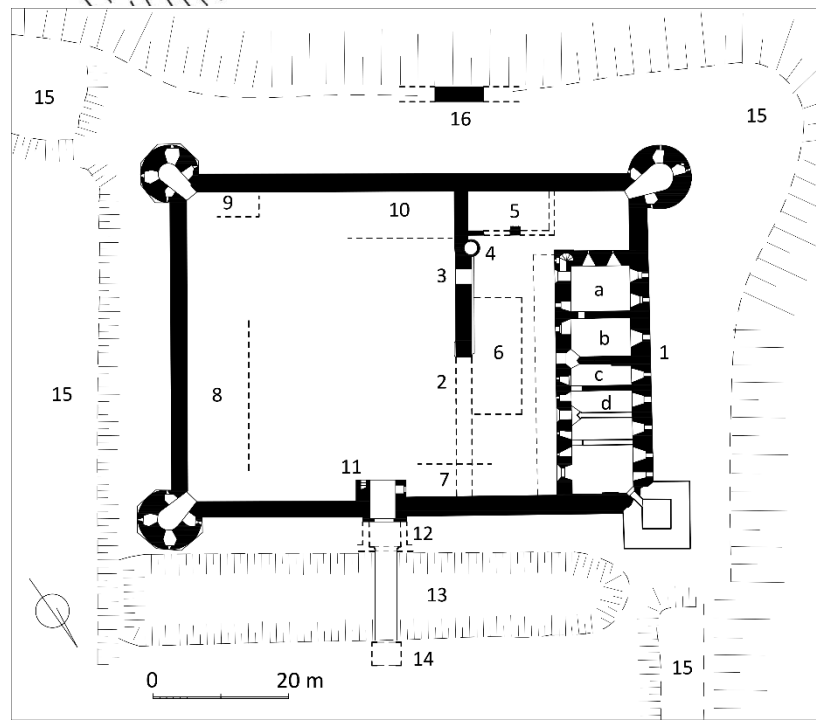
Lębork – zamek wójtowski,
połowa XIV w.

Szymbark – zamek kapituły pomezańskiej,
1378-1386

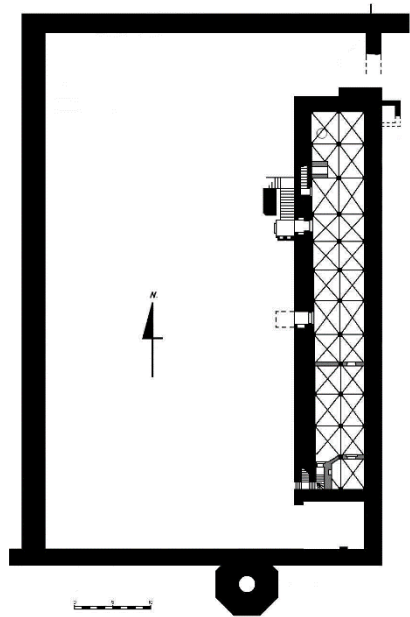

Nidzica – zamek prokuratorski,
XIV/XV w.

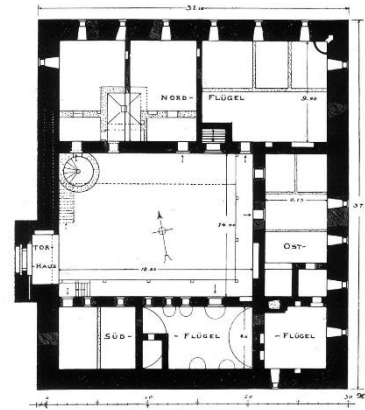

Bytów – zamek prokuratorski,
XIV/XV w.

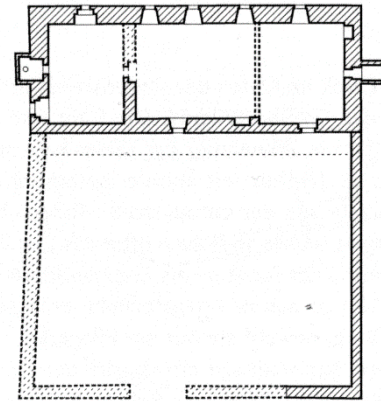
Siedziby krzyżackich urzędników niższej rangi

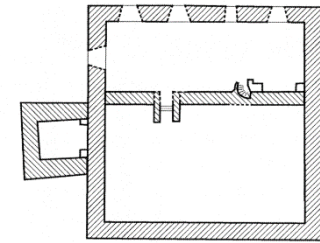
Przemysko – zamek prokuratorski,
potem wójtowski, 1. połowa XIV
w.

Kętrzyn – zamek prokuratorski,
2. połowa XIV w.

Olsztyn – zamek komornicki,
3. ćwierć XIV w.

Szestno – zamek prokuratorski,
po 1371 r.

Bergfried/bergfrid – Brodnica
(ziemia chełmińska)

Wieża mieszkalna/donżon – Gołańcz (Wielkopolska)

Wieże mieszkalne są to budowle o charakterze wysokościowym, stanowiące siedzibę pańską, w której w jednym budynku zostały zawarte elementy mieszkania, obrony i reprezentacji (B. Jacaszek).

Zamek wieżowy to budowla, w której program architektoniczny został zredukowany do jednego elementu – wieży, niekiedy otoczonej prostymi obwarowaniami (B. Jacaszek).

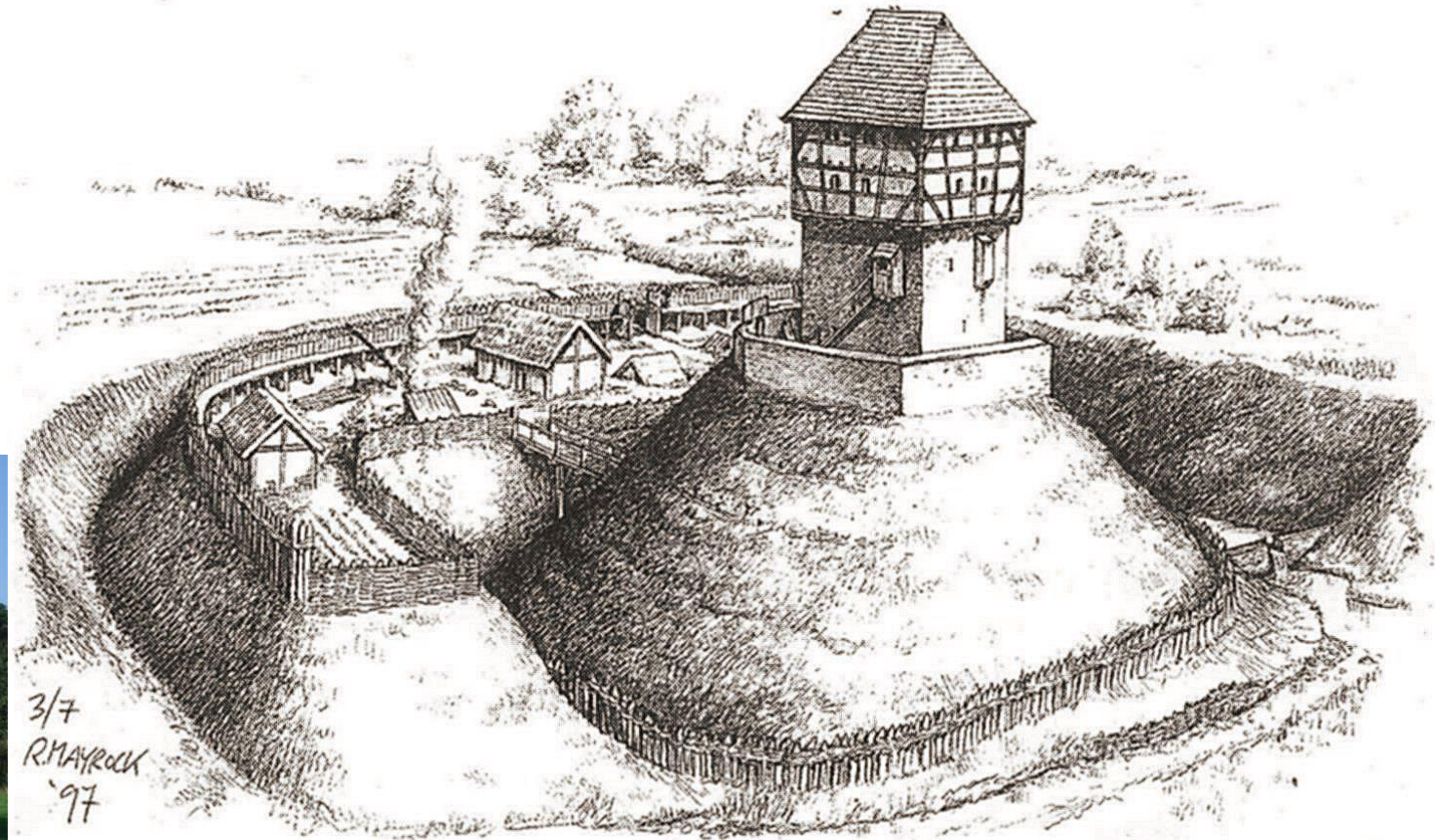
Typologia wg P. Laska (dla ziem polskich):

- **Wieża mieszkalna** – uproszczony donżon – budowana z różnych materiałów (murowana lub drewniana)
- **Dom wieżowy** (Festes Haus lub Hohen Haus) – masywne, 3-4 kondygnacyjne budowle na rzucie prostokąta i o bardzo grubych murach, często zaopatrzone w aneksy i ryzality (pojawiają się w XIV w.).
- **Dwór wieżowy** – redukcja „klasycznej” wieży (pojawiają się w XIV w., ale częściej w XVI w. jako siedziby bogatej szlachty).

Wieże mieszkalne – zamki wieżowe

- Rozpowszechnienie siedziby wieżowej we Francji nastąpiło od 2. połowy X wieku (Loches, Beaugency) kiedy to wykształcił się model kilkukondygncyjnej siedziby feudalnej.

Przykłady *motte*

Wieże mieszkalne – zamki wieżowe

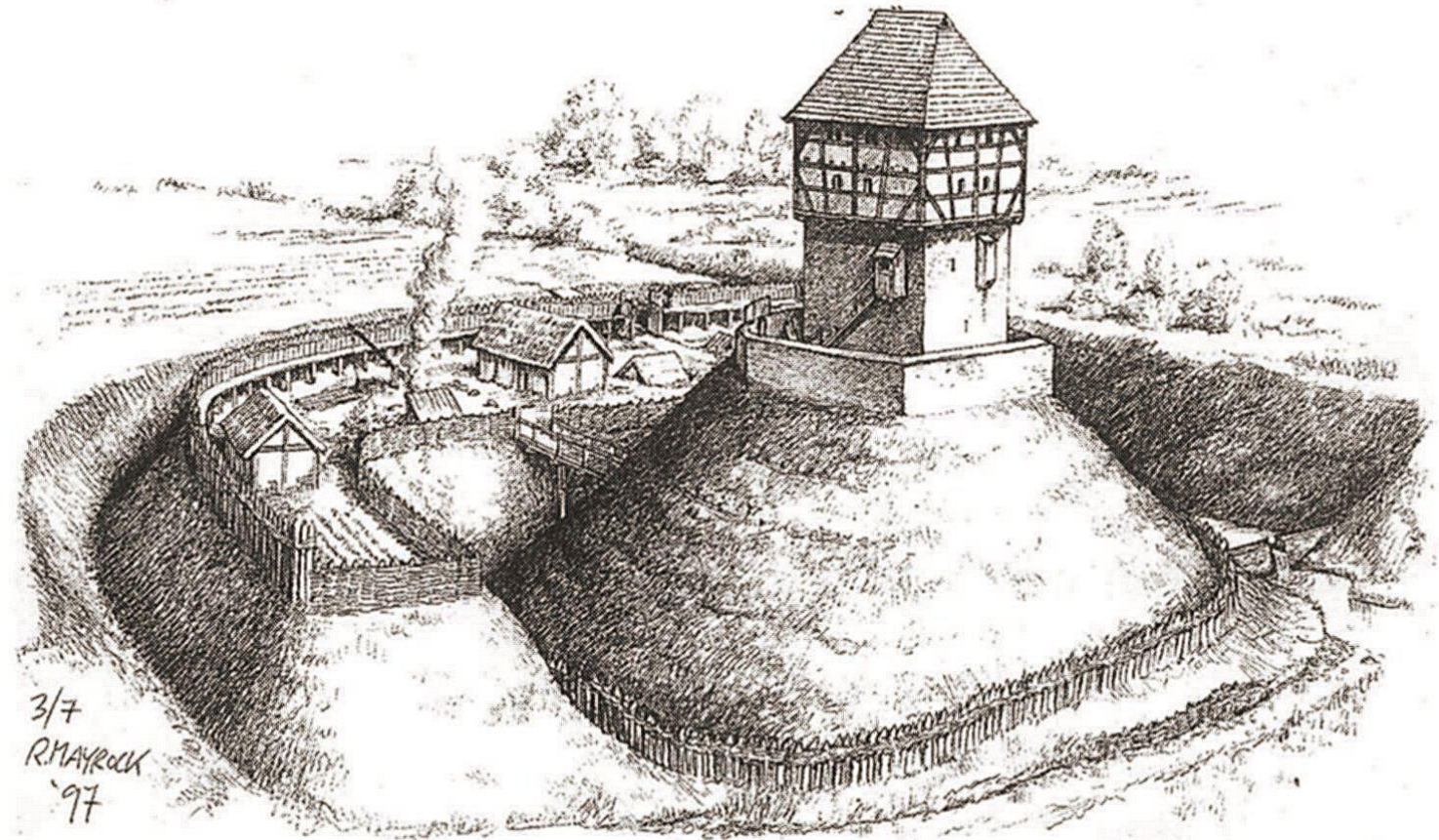
Baugency (Francja)
– donżon

- Rozpowszechnienie siedziby wieżowej we Francji nastąpiło od 2. połowy X wieku (Loches, Baugency) kiedy to wykształcił się model kilkukondygnacyjnej siedziby feudalnej.
- W XI–XII wieku nastąpił rozkwit donżonu w budownictwie normańskim w Anglii i na Sycylii.

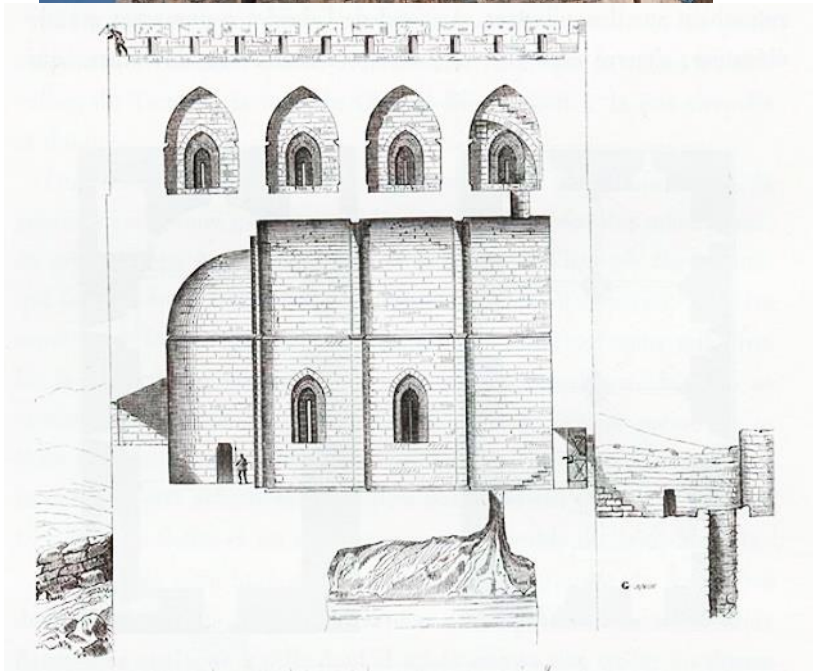
Rochester
– normański donżon w Anglii

Przykłady *motte*

Wieże mieszkalne – zamki wieżowe

- Wraz z przybyciem krzyżowców wieża mieszkalna i zamek wieżowy stają się jedną z podstawowych form siedzib warownych w Outremerze
- Budowały je także zakony rycerskie – w centrach administracji i dla osłony szlaków pielgrzymich

Safita/Chastel Blanc
- donżon templariuszy

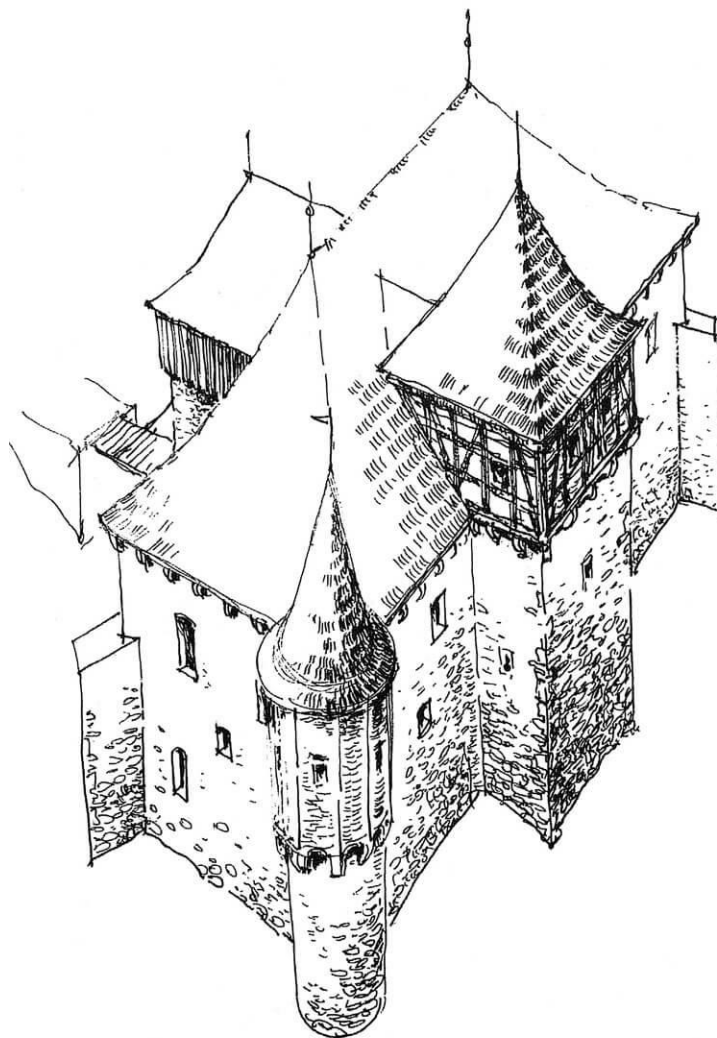

Byblos - donżon

Wieże mieszkalne – zamki wieżowe

Szamotuły (ziemia poznańska)
– wieża mieszkalna

Bąkowa Góra (ziemia sieradzka)
– dom wieżowy (typ Festes Haus lub Hohen Haus),

- W Cesarstwie pierwsze wieże mieszkalne pojawiają się najprawdopodobniej na przełomie X–XI wieku, ale dynamiczny ich rozwój nastąpił po połowie XIII wieku w związku z osłabieniem władzy centralnej. Wtedy też rozpowszechnił się typ siedziby wieżowej w Czechach.
- Okres panowania Wacława II w Polsce stanowi też ważny czas dla recepcji wzoru wieży mieszkalnej na ziemiach polskich. Intensywny przyrost tego typu realizacji w Koronie nastąpił jednak dopiero w 2. połowie XIV wieku co wiązało się wówczas z inwestycjami możnowładztwa i rycerstwa.

Wieże mieszkalne – zamki wieżowe

Vincennes, Francja – donżon króla Karola V

Karlstein, Czechy – donżon cesarza Karola IV

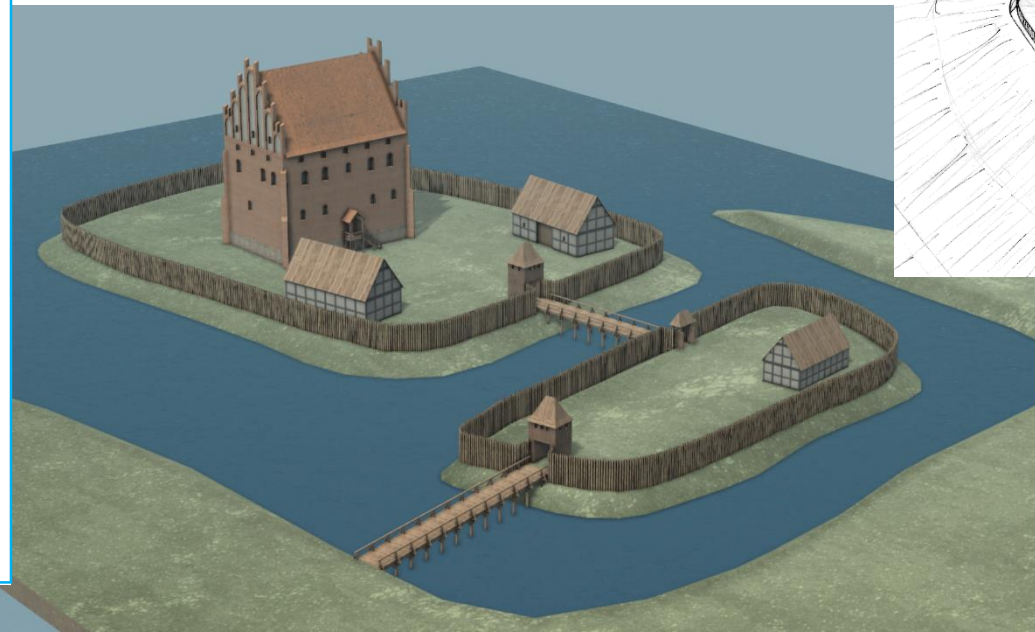
- W Cesarstwie pierwsze wieże mieszkalne pojawiają się najprawdopodobniej na przełomie X–XI wieku, ale dynamiczny ich rozwój nastąpił po połowie XIII wieku w związku z osłabieniem władzy centralnej. Wtedy też rozpowszechnił się typ siedziby wieżowej w Czechach.
- Okres panowania Wacława II w Polsce stanowi też ważny czas dla recepcji wzoru wieży mieszkalnej na ziemiach polskich. Intensywny przyrost tego typu realizacji w Koronie nastąpił jednak dopiero w 2. połowie XIV wieku co wiązało się wówczas z inwestycjami możnowładztwa i rycerstwa.

Wieże mieszkalne – zamki wieżowe

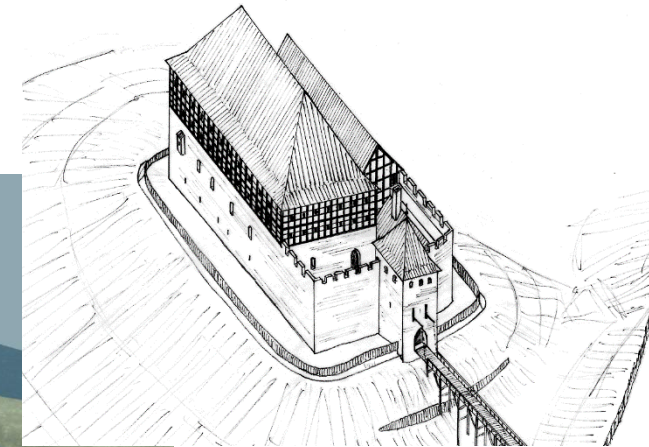
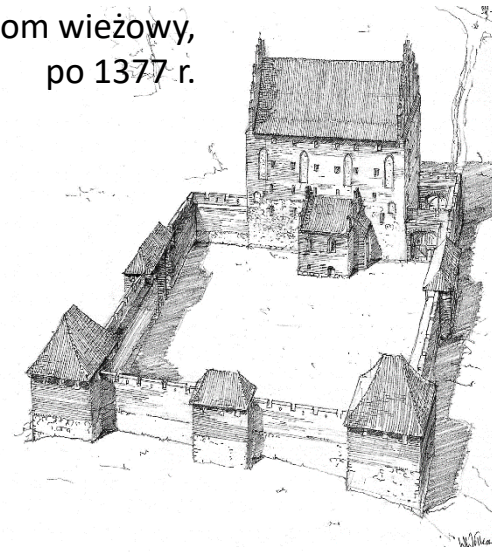
Malbork – pałac wielkich mistrzów
(kon. XIV w.)

Etłk – wieża mieszkalna,
XIV/XV w.

Beżławki – dom wieżowy,
po 1377 r.

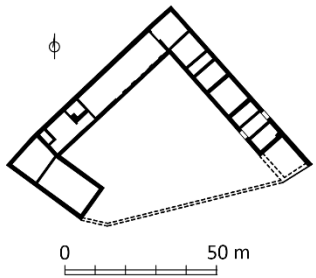
Unisław – dom wieżowy,
2. ćwierć/połowa XIV w.

Giżycko – dom wieżowy
kon. XIV w.

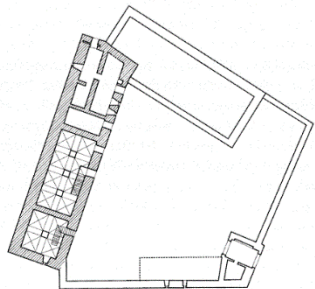
Zamki nieregularne

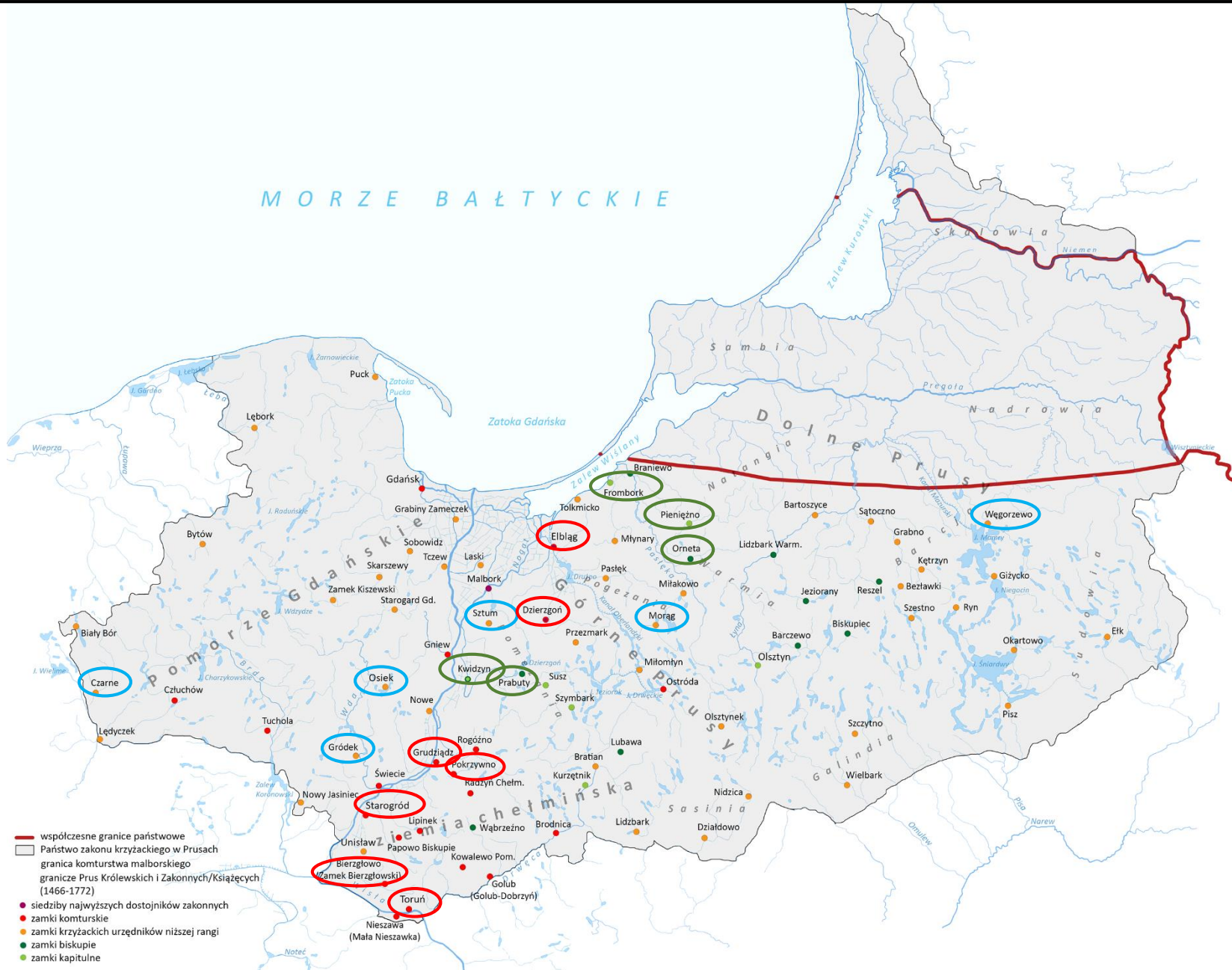
Wczesne zamki komtureckie

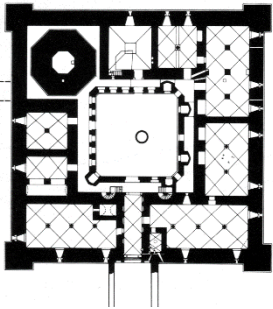
Zamki krzyżackich urzędników niższej rangi

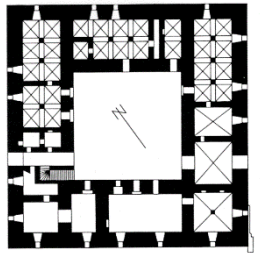
Zamki biskupie i kapitulne

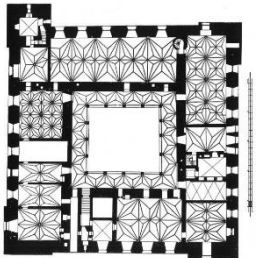
Kasztel w typie konwentualnym

Komturek (konwentualne)

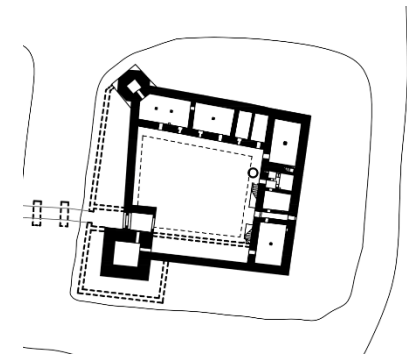
Sporadycznie (często wtórnie)
krzyżackich urzędników niższej
rangi

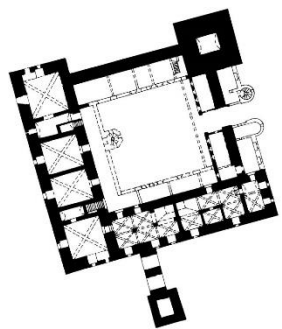
Biskupie i kapitulne

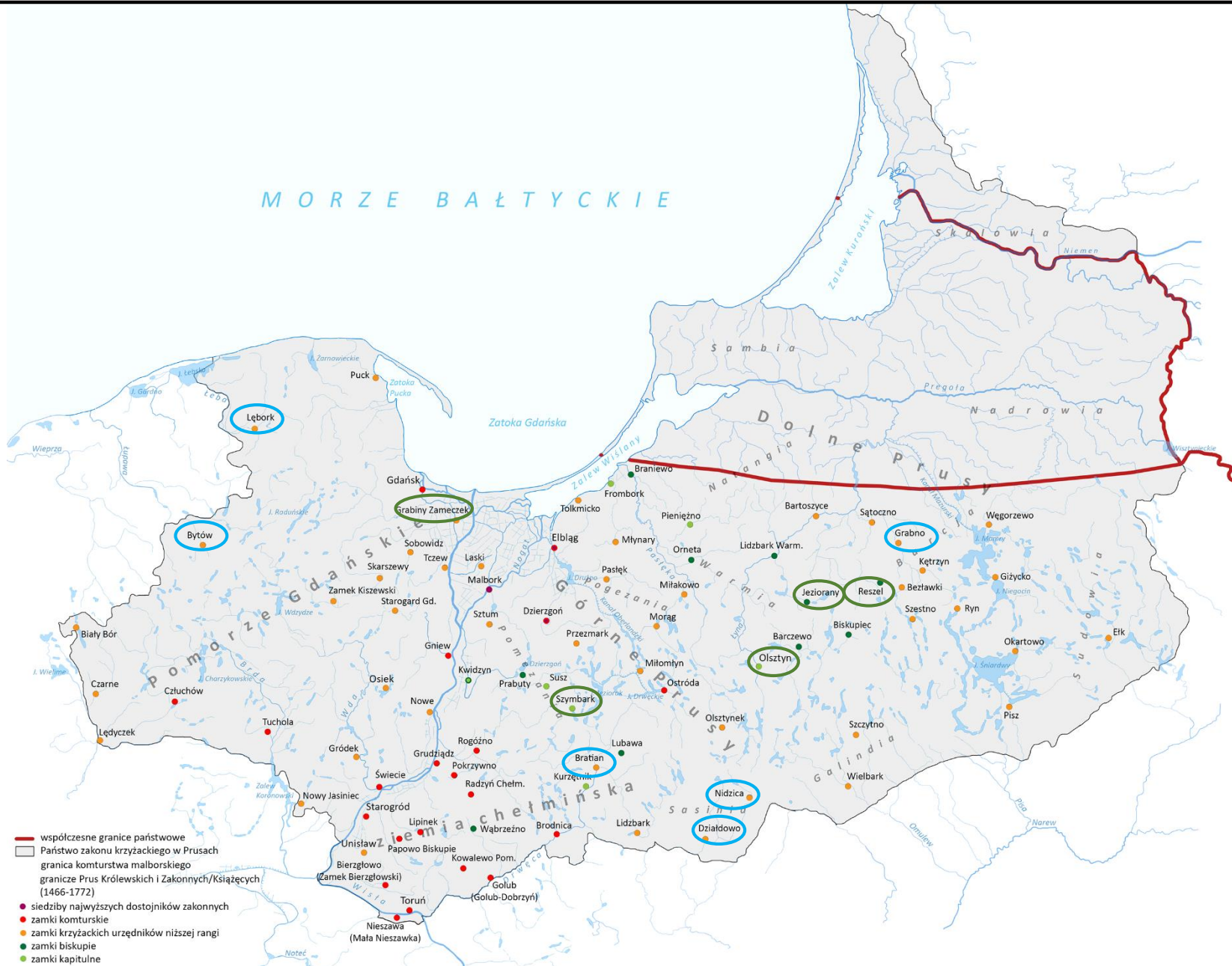
Inne kasztele

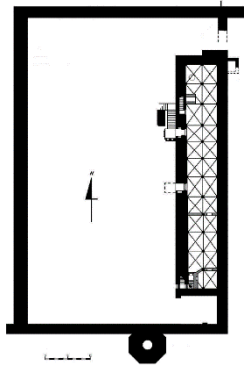
Zamki krzyżackich urzędników niższej rangi

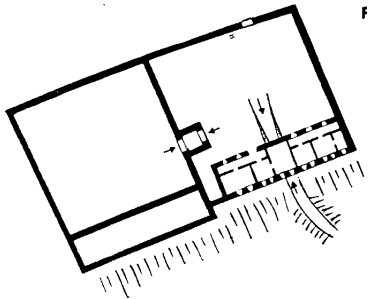
Zamki biskupie i kapitulne

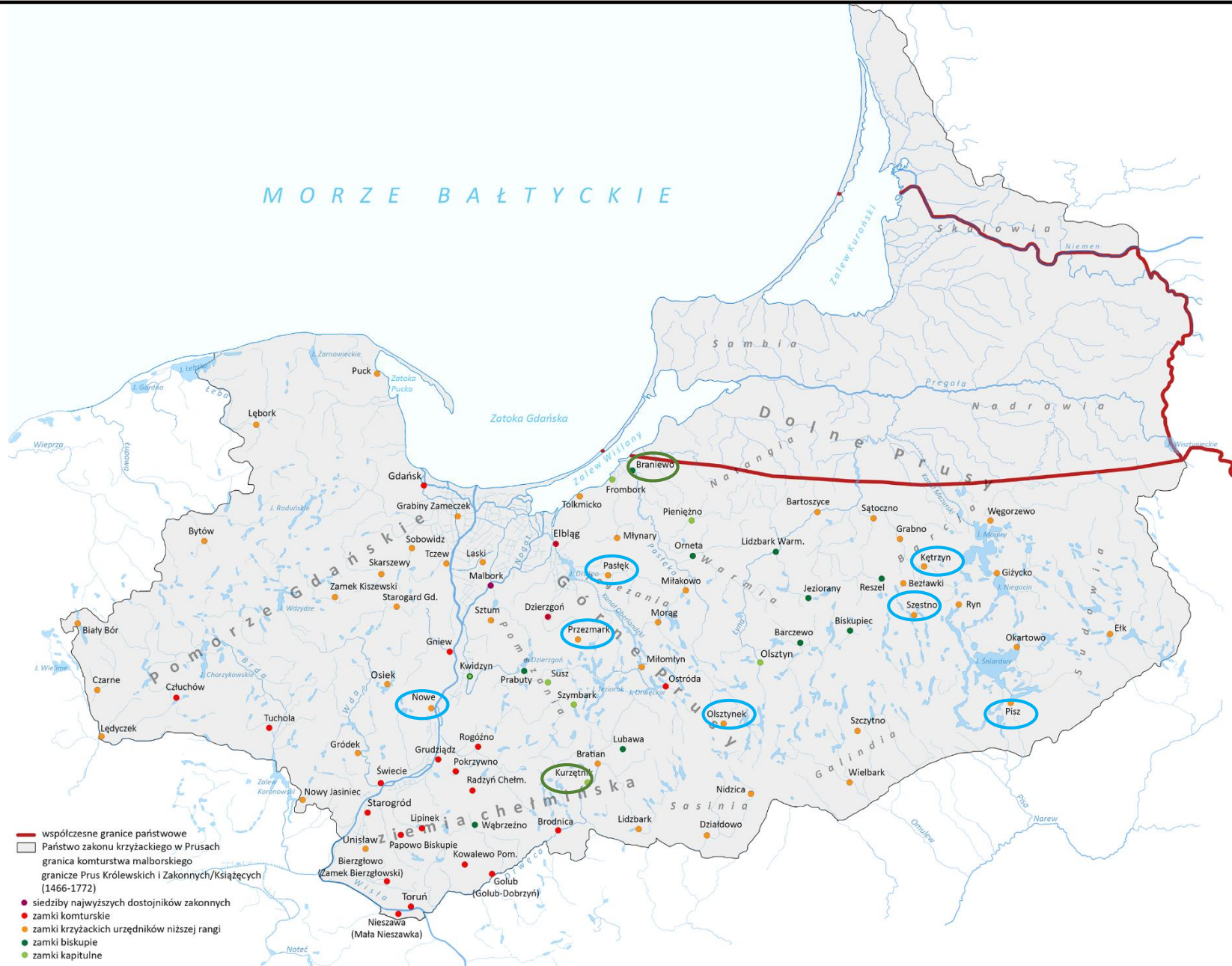
Inne zamki regularne

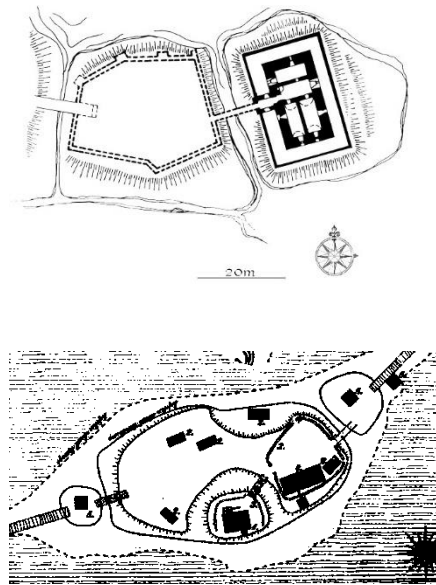
Zamki krzyżackich urzędników niższej rangi

Zamki biskupie i kapitulne

Zamki wieżowe

- współczesne granice państwowe
- Państwo zakonu krzyżackiego w Prusach
- granica komturstwa malborskiego
- granice Prus Królewskich i Zakonnych/Książęcych (1466-1772)
- siedziby najwyższych dostojników zakonnych
- zamki komturskie
- zamki krzyżackich urzędników niższej rangi
- zamki biskupie
- zamki kapitulne

Dziękuję za uwagę